

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

**GAZZÂLÎ'NİN FURÛ-I FIKİH ESERLERİNDE EŞYA VE BORÇLAR HUKUKU İLE
İLGİLİ HANEFİLERE NİSBET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Halit ÇALIŞ

HAZIRLAYAN
Fatih TOKTAŞ

KONYA-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	FATİH TOKTAŞ
	Numarası	084244031007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. HALİT ÇALIŞ
Tezin Adı	GAZÂLÎ'NİN FURÛ-I FIKİH ESERLERİNDE EŞYA VE BORÇLAR HUKUKU İLE İLGİLİ HANEFİLERE NİSBET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ	

ÖZET

Gazâlî'nin Furû-ı Fıkıh eserlerinden el-Basîf, el-Vasîf ve el-Veciz adlı eserlerini tesbit edebildik. Bunlardan el-Basîf matbu halde bulunmadığından dolayı, bizde çalışmamızı el-Vasîf ve el-Vecîz adlı iki eser üzerinde yaptık. Bu iki eser diğer furû-ı fıkıh eserlerinde olduğu gibi dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar İbadat, Nikah ve Miras, Muamelât ve Ukûbât'tır. Bizim çalışmamız da Muamelatın içinde olan Eşya ve Borçlar Hukuku üzerinde olacaktır.

Bu çalışmamıza başlarken Gazâlî'nin eserlerinden el-Vasîf ve el-Vecîz adlı eserlerinde eşya ve borçlar hukuku ile ilgili Hanefilere nisbet edilen görüşleri tesbit ettik. Bu tesbiti yaptıktan sonra, ilkin Gazâlî'nin görüşünü yazdıktan sonra, Hanefilere ait görüşü yazdık. Bu görüşleri bu şekilde tesbit ettikten sonra eşya ve borçlar hukuku kapsamında hazırladığımız başlıkların altına yerleştirdik.

Çalışmamızın devamında bu görüşlerin aktarımında isabetli aktarılıp aktarılmadığını tesbit etmek için Hanefi kaynaklara başvurduk. Bu kaynaklar arasında ilkin İmam Muhammed'in el-Asl ve Câmîu's-sağir adlı eserlerine başvurduk. Bu eserlerde tesbit edemeyince diğer Hanefi kaynaklarına başvurduk. Bu eserlerde, Tahâvî, el-Muhtasar, Kuduri, el-Muhtasar, Serahsî, el-Mebcut, vb. eserlerdir.

Çalışmamızın sonunda şöyle bir neticeye vardık. Gazâlî'nin Furû-ı Fıkıh eserlerinden el-Vasîf ve el-Vecîz'de eşya ve borçlar hukuku kapsamına girecek 168 görüş tesbit ettik. Bunların 61'i eşya hukuku ve 107 tanesi de borçlar hukuku ile ilgilidir.

Eşya Hukuku'ndan 61 görüşün 57 si isabetli, 3 tanesi hatalı ve tesbit edilemeyen 1 tanedir.

Borçlar Hukuku'ndan 107 görüşün 97 si isabetli, 6 si hatalı ve 4 tanesini de tesbit edemedik.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	FATİH TOKTAŞ		
	Numarası	084244031007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. HALİT ÇALIŞ		
Tezin İngilizce Adı	THE EVALUATION OF THE VIEWS OF HANAFIS GHAZALIS FURU WORKS REGARDING PROPERTY LAW AND OBLIGATIONS LAW.			

SUMMARY

El-Basît, el-Vasît ve el-Veciz the works of Al-Ghazali's works have detected. El-Basît pre-printed but due to the absence of them, we've done our work on two works by el Vasiit and el Veciz. These two works are the works of fiqh, such as other Furu-I consists of four parts. These İbadat, marriage and inheritance, and Ukûbât and Transactions. Our study in the Proceedings of the Goods and will be on the Law of Obligations.

Al-Ghazali's works began this study by the works of al-Wasit, and al-Veciz law of obligations related to the goods and we have determined the views attributed to Hanafis. After making this determination, first, after writing the opinion of Al-Ghazali, wrote opinion of Hanafis. These reviews identified in this way we prepared under the law of obligations after the goods and placed under the titles.

These views are transmitted to the continuation of our study was to determine the accurate transfer of resources applied to the Hanafi. First of these sources of Imam Muhammad al-Asl and his works have applied Câmiu's-deaf. These works have applied to determine the other Hanafi sources. This works, Tahâvî, hand-withholding, then you die, hand-Concise, Sarakhsi, hand-Mabsut, and so on artifacts.

We reached a conclusion at the end of our study was as follows. Furu-i Fiqh al-Wasit and Al-Ghazali's works and the law of obligations will be incorporated in hand-Vecîz'de goods we have identified 168 opinion. 61 of them in the law of obligations related to the law of property and 107 of them.

Property law 61 57 per contact, accurate, 3 of them are incorrect, and identified 1 is one.

Law of Obligations 107 percent accurate, contact 97, 6 and 4 Si incorrectly identifies a number of them could not.

ÖNSÖZ	6
KISALTMALAR	8

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

I- ÇALIŞMANIN AMACI	9
II- ÇALIŞMANIN KAPSAMI	10
III- ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM	11

BİRİNCİ BÖLÜM

EŞYA HUKUKU

I- MAL	13
A- TANIM	13
B- ÇEŞİTLERİ	13
1- Mütekavvim- Gayrı Mütekavvim	13
a- Nisbeti İsbetli Olan Görüşler	13
b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler	13
2- Menkul- Gayrı Menkul	14
Nisbeti İsbetli Olan Görüşler	14
II- MÜLKİYET	15
A- TANIM	15
B- ÇEŞİTLERİ	15
1- Ayn Mülkiyeti	15
a- Nisbeti İsbetli Olan Görüşler	16
b- İsbetli Tesbit Edilemeyen Görüşler	16
2- Menfaat Mülkiyeti	16
a- Nisbeti İsbetli Olan Görüşler	16
aa- İcare (Kira)	16

ab- Vakıf	<u>19</u>
ac- Âriye (Ödünç)	<u>21</u>
3- Müşterek Mülkiyet.....	<u>22</u>
a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler	<u>22</u>
aa-Emval Şirketi	<u>22</u>
ab- Vücut Şirketi	<u>22</u>
ac-A'mal Şirketi.....	<u>22</u>
ad- Mufavada Şirketi.....	<u>23</u>
ae- İnan Şirketi	<u>23</u>
af- Mudarebe (Kâr Ortaklığı)	<u>24</u>
ag- Müzaraa (Tarla Ortaklığı).....	<u>25</u>
ah- Müsâkat (Bahçe Ortaklığı)	<u>25</u>
C- KAZANMA YOLLARI	<u>25</u>
İhraz.....	<u>25</u>
1- İhyaül Mevat (Ölü Araziyi İmar Etme)	<u>26</u>
a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler	<u>26</u>
b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler.....	<u>26</u>
2- Lukata (Bulutnu Mal).....	<u>26</u>
Nisbeti İsaletli Olan Görüşler	<u>26</u>
III- REHİN (İPOTEK).....	<u>28</u>
A- TANIM	<u>28</u>
B- HÜKÜMLER	<u>28</u>
1- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler	<u>28</u>
2- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler.....	<u>31</u>
IV- ŞÜF'A.....	<u>31</u>
A- TANIM	<u>31</u>

B- HÜKÜMLER	31
Nisbeti İsaletli Olan Görüşler	31

İKİNCİ BÖLÜM
BORÇLAR HUKUKU

I- AKİTLER	34
A- TANIMI	34
B- UNSURLARI	34
1- Taraflar	34
a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler	34
b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler	39
2- İrade Beyanı	39
Nisbeti İsaletli Olan Görüşler	39
3- Mahal	39
a- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler	39
b- Tesbiti Yapılamayan Görüşler	40
4- Muhayyerlikler	40
a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler	40
aa- Meclis Muhayyerliği	40
ab- Şart Muhayyerliği	41
ac- Görme Muhayyerliği	43
ad- Ayıp Muhayyerliği	43
ae- Tayin Muhayyerliği	47
C- ŞARTLARI	47
1- Sıhhat	47
Nisbeti İsaletli Olan Görüşler	47
2- Nefaz	48

a- Nisbeti İ̇sabetli Olan Görüşler	<u>48</u>
aa-Vekâlet.....	<u>48</u>
ab- Fuzli'nin Akdi	<u>52</u>
b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler	<u>52</u>
D- ÇEŞİTLERİ	<u>53</u>
1- Sarf	<u>53</u>
Nisbeti İ̇sabetli Olan Grşler.....	<u>53</u>
2- Selem	<u>53</u>
a- Nisbeti İ̇sabetli Olan Grşler	<u>53</u>
b- Tesbiti Yapılamayan Grşler	<u>55</u>
3- Bey'u'l-İ̇yne.....	<u>55</u>
Nisbeti İ̇sabetli Olan Grşler.....	<u>56</u>
E- BAZI AKİTLERLE İLGİLİ ÖZEL HKMLER.....	<u>56</u>
1- Kefâlet Akdi	<u>56</u>
Nisbeti İ̇sabetli Olan Grşler.....	<u>56</u>
2- İkrar	<u>57</u>
a- Nisbeti İ̇sabetli Olan Grşler	<u>58</u>
b- Nisbeti Hatalı Olan Grşler	<u>61</u>
c- Tesbiti Yapılamayan Grşler	<u>62</u>
3- Havale Akdi.....	<u>62</u>
a- Nisbeti İ̇sabetli Olan Grşler	<u>62</u>
b- Nisbeti Hatalı Olan Grşler	<u>63</u>
4- Sulh Akdi.....	<u>63</u>
Nisbeti İ̇sabetli Olan Grşler.....	<u>63</u>
5- Hibe Akdi	<u>65</u>
Nisbeti İ̇sabetli Olan Grşler.....	<u>65</u>

6- Riba (Faiz)	<u>66</u>
Nisbeti İ̇sabetli Olan Görüşler	<u>66</u>
7- Vedia	<u>69</u>
Nisbeti İ̇sabetli Olan Görüşler	<u>69</u>
8- Cu'âle	<u>71</u>
Tesbiti Yapılamayan Görüşler	<u>71</u>
II- HAKSIZ FİLLER	<u>71</u>
A- TANIM	<u>71</u>
B- ÇEŞİTLERİ	<u>71</u>
1- Gasp	<u>71</u>
Nisbeti İ̇sabetli Olan Görüşler	<u>72</u>
2- İ̇tlaf	<u>75</u>
Nisbeti İ̇sabetli Olan Görüşler	<u>75</u>
SONUÇ	<u>77</u>
BİBLİYOGRAFYA	<u>80</u>

ÖNSÖZ

Hz. Muhammed (s.a.v)'in vahye muhatap olmasıyla birlikte insanlık tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v) vahyin ışığıyla bütün insanlığa kıyamete kadar ışık olmuştur. Bu ışığın nuru bütün insanlığı aydınlatmaya devam edecektir.

Nübüvvetin ilk dönemlerinden itibaren Hz. Peygamber (s.a.v)'in yakınında bulunan ve peygamberlik mirasına sahip çıkan insanlar (sahabe) bulunmuştur. Vahyin ışığı altında yetişen sahabe de kendi dönemini ve sonraki dönemleri de aydınlatmıştır. Sahabeden sonraki dönemlerde de aynı şekilde kendi dönemini ve sonraki dönemleri aydınlatan Peygamber varisleri gelmiştir.

Hicri 5. asırda yaşayan Hücetü'l-İslâm Muhammed Gazzâlî de (v. 505/1111) bu şekilde kendi asrında özellikle, İslâm için büyük tehlike arzeden batıl düşüncelere ve özellikle Batıniliğe karşı büyük bir mücadele vermiş, aynı şekilde yazdığı eserlerle hem kendi dönemini hemde sonraki dönemleri aydınlatmıştır.

Bizde bu çalışmamızda Gazzâlî'nin fıkhi yönünü ve özellikle Furû-ı Fıkıh yönünü ele aldık. İmam Gazzâlî, Şafî mezhebine mensup olmakla beraber eserlerinde diğer mezheplerin farklı görüşlerine de temas etmiştir. Burada Hanefi mezhebine yapılan atıfları inceledik.

Çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır: *Giriş* bölümünde çalışmamızın amaç, kapsam ve yöntemini anlattık.

Birinci bölümde, Gazzâlî'nin *Vasît* ve *Vecîz* adlı eserlerinde eşya hukukuyla ilgili Hanefilere nispet edilen görüşlerin tahkikini yaptık.

İkinci bölümde ise, *Vasît* ve *Vecîz*'de geçen borçlar hukukuyla ilgili Hanefilere nispet edilen görüşleri tespit edip bunların tahkikini yaptık.

Sonuç bölümünde ise çalışma neticesinde elde ettiğimiz istatistiksel bilgileri sunup, Gazzâlî'nin Furû-ı Fıkıh (*Vasît* ve *Vecîz*) eserlerinde eşya ve borçlar hukuku ile ilgili Hanefilere nispet edilen görüşlerin tespitinin sonuçlarını belirttik.

Konu tespitinde ve çalışmamın her aşamasında desteğini gördüğüm danışman hocam Pof. Dr. Halit ÇALIŞ'a, desteklerini gördüğüm hocalarıma, dostlarıma ve her türlü desteğini

gördüğüm aileme teşekkürü bir borç bilir ve bu çalışmamın bu alanda çalışma yapacak olanlara faydalı olmasını ümit ederim.

Fatih TOKTAŞ

KONYA -2011

KISALTMALAR

b. : bin/ibn

bkz. : bakınız

çev. : çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

edt. : editör

Hz. : Hazreti

nşr. : neşreden

s.a.v. : Sallallâhu Aleyhi ve Sellem

sy. : sayı

thk. : tahkik eden

ty. : yayım tarihi yok

tsz. : tarihsiz, baskı tarihi yok

v. : vefatı

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

yy. : yayım yeri yok

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

I- ÇALIŞMANIN AMACI

Hüccetü'l-İslâm lakabıyla meşhur olmuş olan hicri 450 yılında Horasan'ın Tûs kentinde dünyaya gelen Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, daha çok felsefe, kelam ve tasavvuf alanında meşhur olmuş bir âlimdir.

Fakat biz bu çalışmamızda Gazzâlî'nin bilinmeyen bir yönü olan İslâm Hukuku ve onun Furû-ı Fıkıh alanında yazmış olduğu eserler üzerine bir çalışma yapacağız.

Öncelikle Gazzâlî'nin kısaca ilmi hayatıyla alakalı bazı bilgiler vereceğiz. Gazzâlî, daha ilk çocukluk devresinde Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemiş. Sarf, nahiv ve aritmetik gibi alanlarda ders almıştır.

Gazzâlî'nin ilmi hayatında önemli olan üç şehir vardır. Bu şehirler Tûs, Cürcân ve özellikle Nîşâbur'dur. Çünkü Nîşâbur'a gittiğinde Nizamiye Medrese'sinde büyük Şafîî âlimi İmâmü'l-Harameyn el-Cüveynî'niye (v. 478/1085) talebe olmuştur. Cüveynî talebesi için "Gazzâlî derin bir denizdir" der ve ona karşı hayranlığını ifade edermiş.¹

Ayrıca, Nizâmülmülk ilmini ve zekâsını keşfettiği Gazzâlî'yi İslâm dünyasını kasıp kavuran Batınlık hareketini durdurmak için uygun kişi olarak görmüş ve ona çok değer vermiştir. Bunun üzerine hicri 484'te Bağdat Nizamiye Medresesi, müderrisliğine tayin etmiştir. Gazzâlî, bu dönemde Batınlık hareketine karşı büyük bir mücadele vermiş ve birçok eser telif etmiştir.

Gazzâlî, felsefe ve kelâm üzerine yapmış olduğu çalışmalar onun ruh dünyasında fırtınaların kopmasına sebep olmuştur. Artık kendini sorgulamaya başlamış ve sahip olduğu bütün maddi imkânları terk edip inzivaya çekilmiştir ve bu inziva hayatı on bir yıl sürmüştür. Gazzâlî bu on bir yıl süren inziva hayatından sonra tekrar Nîşâbur'a dönüp Nizamiye Medresesinde öğreticilik yapmış ve bu öğreticilik dönemi uzun sürmemiş ve tekrar inziva hayatını tercih etmiştir. Tûs'ta hicri 505 yılında da vefat etmiştir.²

¹ Sübkî, *Tabakât*, IV, 103-107.

² Gazzâlî, *el-Münkız*; s. 1-70. Çağrıçı, Mustafa, "Gazzâlî" md., DİA., XIII, 489-493

Gazzâlî'nin özellikle tasavvuf, kelim ve felsefe sahasında tanınmış olduğu ve hukukçuluk yönünün gölgede kaldığı söylenebilir. Gazâlî (v. 505/1111) bu alanlarda önemli bir yere sahip olduğu gibi İslâm Hukuku alanında da önemli bir yere sahiptir.³ Nitekim ilim hayatına ilimlerin en şerefli saydığı İslâm Hukuku'yla başlamıştır.⁴

1961 yılında Bağdat'ta gerçekleşen Gazzâlî'yi anma toplantısında "Fakih Olarak Gazzâlî" başlıklı bir tebliğ sunan Muhammed Ebû Zehra (v. 1974), Gazzâlî'nin, Şafî mezhebine bağlılığı taklit yoluyla olmayıp delile dayalıdır. Şafî mezhebinin metodlarını ikna edici bulduğu için bu yolu takip etmiştir⁵ der.

Gazzâlî özellikle Furû-ı fıkıh alanında mezhebin yanlış ve zayıf nakillerini ayıklamış ve özellikle tercihe şayan görüşleri öne çıkarmıştır. Bu görüşleri de bir sistematığe tabi tutup, bunun sonunda da birçok eser telif etmiştir.⁶

Bizimde çalışmamız bu eserler üzerine olacaktır. Bu eserlerin en başında Basît gelir. Bu eser Şafî mezhebinde önemli bir yeri olan İmamul-Harameyn el-Cüveynî'nin (v. 478/1085) "Nihayetu'l-Matlab fi Dirayeti'l-Mezheb" adlı eserinin muhtasarı konumundadır. Sekiz veya on cilt civarında olduğu tahmin edilen Basît'in yazma nüshaları olmakla birlikte bütün ciltleri bulunmuş değildir. Gazzâlî'nin ikinci furu'ı fıkıh eseri Basît'in muhtasarı konumunda olan Vasît'dir. Üçüncü olarak Vasît'in muhtasarı konumunda olan Vecîz gelir.

Bu çalışmadaki amacımız matbu olarak elimizde bulunan bu eserlerden Vasît ve Vecîz'deki "Eşya ve Borçlar Hukuku'nun" kapsamına giren konukarda Hanefilere nisbet edilen görüşlerin tesbitini ve tahkikini yapmak olacaktır.

II- ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Gazzâlî'nin Furû-ı Fıkıh eserlerinden Basît'in sadece el yazma nüshaları bulunduğundan bu eser üzerine çalışmamız şimdilik mümkün olmadı. Bizde çalışmamızı diğer eserlerinden *Vasît ve Vecîz* üzerine yaptık. Bu eserlerde dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar İbadat, Nikah ve Miras, Muamelât ve Ukûbat'tır.

³ Apaydın, Yunus, *Ebu Hâmîd Muhammed el-Gazâlî*, s. 37.

⁴ Gazzâlî, *Mustesfa*, I, 3.

⁵ Gazzâlî, *Vasît*, I, 264-265.

⁶ Gazzâlî, *Vasît*, I, 205-209. 247-258.

Bizim çalışmamızın kapsamında Muamelât kapsamına giren Eşya ve Borçlar Hukuku olacaktır. *Vasît* ve *Vecîz*'de geçen Hanefilere ait görüşler çoğu zaman Ebu Hanife'ye (v. 150/767) nisbet edilmektedir. Bazen de Ebu Yusuf (v. 182/798), İmam Muhammed (v. 189/805) ve Züfer'e (v. 158/775) nisbet edilmektedir. Bizde bu görüşleri belirledikten sonra bu görüşlerin tahkikini yaptık.

III- ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM

Gazzâlî'nin Furû-ı Fıkıh eserlerinden elimizde matbu olarak bulunan *Vasît* ve *Vecîz*'dir. Şafî mezhebinde çok önemli bir yeri olan bu iki eserin üzerinde bir çok çalışma yapılmış fakat bunların bir çoğu mahtuta olarak Kahire ve İstanbul gibi şehirlerin kütüphanelerinde bulunmakta ve üzerinde çalışılmayı beklemektedir.

Bizde çalışmamızı matbu olarak bulunan bu iki eser çerçevesinde yaptık. Görüş tesbiti yaparken önce İmam Gazzâlî'nin görüşünü tesbit ettik. Bu görüşte Gazzâlî'nin Şafî olması sebebiyle Şafîlerin görüşüdür.

Bu tesbitten sonra Hanefilerin görüşlerini tesbit ettik. Bu eserlerde özellikle İmam Ebu Hanife'ye (v. 150/767) nisbet edilen görüşler bulunmaktadır. Birkaç tane de İmam Ebu Yusuf, (v. 182/798) İmam Muhammed (v. 189/805) ve İmam Züfer'e (v. 158/775) isnad edilen görüş bulunmaktadır.

Vasît'te, İmam Ebu Hanife'ye ait görüşler, "قال ابو حنيفة" veya "خلافاً لأبي حنيفة رحمه الله" İmam Ebu Yusuf'a ait görüşler, "قال ابو يوسف" İmam Muhammed'e ait görüşler "قال امام محمد" ve İmam Züfer'e ait görüşler, "قال زفر" ifadeleriyle gelmektedir.

Vecîz'de Hanefilere ait görüşler sadece Ebu Hanife'yi temsilen "ح" rumuzuyla gelmektedir.

Çalışmamızı yaparken bu iki eserin şu baskılarını esas aldık:

-el-*Vasît fi'l-Mezheb*, I-IV, tahkik: Ebî Amru'l-Huseyn b. Ömer b. Abdi'r-Rahîm, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2001.

-el-*Vasît fi'l-Mezheb*, I-VII, tahkik: Ahmed Mahmud İbrahim, Dâru's-Selam, 1997.

-el-*Vecîz fi Fıkhî Mezhebî'l-İmam eş-Şafî*, tahkik ve ta'lik: Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kütüb, Beyrut 2004.

Vasît ve *Vecîz*'deki eşya ve borçlar hukuku bölümlerinde Hanefilere nisbet edilen görüşleri belirledikten sonra ilk dönem Hanefi kaynaklarında bu görüşleri tesbit ettik.

Çalışmamızda özellikle Hanefilere ait şu eserlere başvurduk:

İmam Muhammed (v. 189/805), *Kitâbü'l-Asl, el-Câmiu's-sağîr*; Tahâvî (v. 321/933), *el-Muhtasar*; Kudûrî (v. 428/1037), *el-Muhtasar (el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb* ile birlikte); Serahsî (v. 483/1090), *Mebûsûr*; Semerkandî (v. 539), *Tuhfetü'l-Fukahâ*; Kâsânî (v. 587/1191), *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*; Merğînânî (v. 593/1197), *el-Hidâye şerh Bidâyeti'l-mübtedî*; Mevsilî (v. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*.

Vasît ve *Vecîz*'deki görüşleri değerlendirirken her yeni görüşe geçildiğinde • işaretini kullandık. Bu işareten sonra ele alacağımız görüşü Hanefi eserlerinde geçtiği şekilde belirttik. Cümlelerin sonundaki dipnotta, Hanefi eserlerinde bu görüşün geçtiği yerleri ifade ettik. Tesbitimiz doğru veya yanlışsa, gereksiz tekrar olmaması için her seferinde bu görüş doğrudur veya yanlıştır şeklinde bir ifade kullanmadık. Fakat mezheb içerisinde farklı görüşlerin olduğu meselelerde tesbitin isabetli olup olmadığının açıkça bilinmesi için, bu tesbit doğru veya yanlıştır şeklinde bir ifade kullandık.

Vasît ve *Vecîz*'de yapılan nisbet Hanefi kaynaklarında geçiyorsa bu nisbeti doğru kabul ettik.

Görüşlerin sunulduğu bölümlerin tasnifinde *Vasît* ve *Vecîz*'i esas aldık. Bu iki eserde “Eşya ve Borçlar Hukuku” başlıkları altında değerlendirebileceğimiz görüşleri tesbit ettik.

“Nisbeti İsbetli Olan Görüşler” alt başlığında, çalışmamızın neticesinde *Vasît* ve *Vecîz*'de yapılan nisbetin isabetli olduğunu tesbit ettiğimiz görüşleri topladık.

“Nisbeti Hatalı Olan Görüşler” alt başlığında Hanefilere nisbeti hatalı olan görüşleri topladık.

“Tesbiti Yapılamayan Görüşler” alt başlığında ise, çalışmamız neticesinde Hanefi kaynaklarında tesbit edemediğimiz görüşleri topladık.

BİRİNCİ BÖLÜM

EŞYA HUKUKU

I- MAL

A- TANIM

Hanefi hukukçular malı şöyle tanımlamışlardır. Mal, insan tabiatının kendisine meylettiği ve ihtiyaç zamanı için biriktirilmesi mümkün olan şeydir.⁷

B- ÇEŞİTLERİ

1- Mütekavvim- Gayrı Mütekavvim

Mütekavvim mal, dinen kullanılmasına izin verilen maldır. Gayrı mütekavvim mal ise, dinen kullanılmasına izin verilmeyen maldır.⁸

a- Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Hayvan gübresi ve diğer aynı necasetlerin satılması caiz değildir.

İmam Ebu Hanife: Hayvan gübresi ve diğer aynı necasetlerin satılması caizdir.⁹

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, hayvan gübresi ve diğer aynı necasetlerin satışı caizdir.¹⁰

- İmam Gazzâlî: İnsan sütünün satılması caizdir.

İmam Ebu Hanife: İnsan sütünün satılması caiz değildir.¹¹

İmam Muhammed *Câmiu's-sağîr* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, insan sütünün satılması caiz değildir. Birisi bu sütü telef ederse tazmin etmesi gerekmez.¹²

b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Köpeğin satılması caiz değildir.

⁷ Çalış, Halit, *İslâm Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, s. 40.

⁸ Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 349.

⁹ Gazzâlî, *el-Vasît*, II, 64; Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 137.

¹⁰ Serahsî, *Mebûsût*, XXIV, 27.

¹¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 66; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 138.

¹² Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 328; Serahsî, *Mebûsût*, XV, 125.

İmam Ebu Hanife: İttifakla domuzun satışı caiz değildir. Köpeğin satılması caizdir.¹³

Kudûrî *Muhtasar* ve Kâsânî *Bedâiu 's-sanâi'*'de Hanefilere göre, eğitilmiş av köpeğinin satılması caizdir. Bir başka görüşe göre de eğitilmiş köpekle, eğitilmemiş fakat eğitilmeyi kabul eden köpek arasında fark yoktur.¹⁴

Kudûrî ve Kâsânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin eksik hatalı olduğunu söyleyebiliriz.

2- Menkul- Gayrı Menkul (Taşınır- Taşınmaz)

Bir yerden başka yere nakli mümkün olan mallar menkul mallar, taşınması mümkün olmayan mallar da gayrı menkul maldır.¹⁵

Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Akar (gayr-ı menkul) olan bir şey kabz edilmeden önce satışı caiz değildir.

İmam Ebu Hanife: Akar (gayr-ı menkul) olan bir şey kabz edilmeden önce satılabilir.¹⁶

İmam Muhammed *Câmiu 's-sağîr*'de gayr-ı menkulün kabz edilmeden satılamayacağını ifade ediyor.¹⁷

Kudûrî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'a göre, akar (gayr-ı menkul) olan bir şey kabz edilmeden önce satılabilir. İmam Muhammed'e göre, gayr-ı menkulün kabz edilmeden satışı caiz değildir.¹⁸

• İmam Gazzâlî: Bir kimse, bir gayrı menkulü gasp etse, gayrı menkul de gasıbın elinde helak olsa gasıbın onu tazmin etmesi gerekir.¹⁹

İmam Ebu Hanife: Muhalefet etmiştir. Tazmin etmesi gerekmez.

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'a göre, gasbedenin kendi fiiliyle akarın kıymetinde bir eksilme meydana gelirse, eksilen kıymeti

¹³ Gazzâlî, *Vasît*, II, 65; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 137.

¹⁴ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 46; Kâsânî, *Bedâiu 's-sanâi'*, VI, 555.

¹⁵ Çalış, Halit, *İslâm Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, s. 46.

¹⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 124.

¹⁷ Şeybânî, *el-Câmiu 's-sağîr*, s. 332.

¹⁸ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 35; Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 9.

¹⁹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 227; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 198.

ödemesi gerekir. Ama gasbedilen mal kendiliğinden telef olursa, gasıbın bir tazminat ödemesi gerekmez. İmam Muhammed buna muhalefet etmiştir. Akarlar gasp sebebiyle tazmin edilirler demiştir.²⁰

• İmam Gazzâlî: Tayin edilmiş olan hul', kan bedeli ve sulh bedeli satılan mal gibidir. Satıcı onu teslim almadan satamaz. Bu bedelin menkul ve gayr-ı menkul olması arasında fark yoktur.

İmam Ebu Hanife: Tayin edilmiş olan hul', kan bedeli ve sulh bedeli satılan mal gibidir. Bu bedellerin kabzedilmeden satılması caizdir.²¹

Kâsânî *Bedâiu's-sanâi''de* tayin edilmiş olan hul' bedeli, kan bedeli ve sulh bedeli satılan mal gibidir. Bunların kabzedilmeden satılması caizdir.²²

• İmam Gazzâlî: Gayrı menkul bir malın teslimi, müşterinin akarı tahliye etmesi (boşaltması) ile olur. Menkullerde ise, nakil (yer değiştirme) ile olur. Tahliye yeterli değildir. İmam Ebu Hanife: Menkul malın tesliminde tahliye yeterlidir.²³

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, menkul bir malın teslimine imkân sağlayan bir tahliye satış için yeterlidir. Menkulün yer değiştirmesi şart değildir.²⁴

II- MÜLKİYET

A- TANIM

Klasik fıkıh kitaplarında mülkiyet genellikle milk kelimesiyle ifade edilmiştir.²⁵ Hanefi alimlerden Cürcânî (v. 816) milki şöyle tanımlar. Milk, şahsa mutlak tasarruf yetkisi veren ve başkasının tasarrufunu engelleyen insanla eşya arasındaki hukukî bağıdır diye tanımlar.²⁶

B- ÇEŞİTLERİ

1- Ayn Mülkiyeti

Ayn mülkiyeti, eşyanın bizzat kendisine, yani maddi varlığına sahip olmaktır.²⁷

²⁰ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 118; Serahsî, *Mebûsût*, XI, 73.

²¹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 147.

²² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, V, 244.

²³ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 147.

²⁴ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 68-69.

²⁵ Çalış, Halit, *İslâm Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, s. 26.

²⁶ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 229.

a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Semen ta'yin ile taayyün eder.

İmam Ebu Hanife: Semen ta'yin ile taayyün etmez.²⁸

Serahsî *Mebûsût*'da, Hanefilere göre, semen ta'yin ile taayyün etmez.²⁹

b- İsaletli Tesbit Edilemeyen Görüşler

- İmam Gazzâlî: Bir kimse aldığım şeyi "ده يازده" indirim yaparak sana sattım dediği zaman bu ne kadar indirime tekabül eder?

Meselâ, yüz on dirheme bir şey aldıysa böyle demekle sadece bir dirhem indirim yapmış olur.

İmam Ebu Yusuf: Böyle bir şey demesi halinde on dirhem indirim yapmış olur.³⁰

2- Menfaat Mülkiyeti

Menfaat mülkiyeti, aynın kendisine değil, ondan faydalanma hakkına sahip olmaktır.³¹

a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

aa- İcare (Kira)

İcare, menfaati satmaktır.³²

- İmam Gazzâlî: İcare akdinde, ücretin vadeli olacağı şart koşulduysa ücret vadeli olur. Ücretin peşin olacağı şart koşulduysa ücret peşin verilir. Ama ücret mutlak zikredildiyse, yine ücretin peşin verilmesi gerekir. Burada kira akdiyle satıcı ücrete hak kazanır.

İmam Ebu Hanife: İcare akdinde kiracı menfaatten faydalandıkça menfaat oranında kirayı vermesi gerekir.³³

²⁷ Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, III, 42.

²⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 125; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 147.

²⁹ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 291.

³⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 131.

³¹ Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, III, 43.

³² Çeker, Orhan, *İslâm Hukunda Akidler*, s. 177.

³³ Gazzâlî, *Vasît*, II, 360; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 218.

Merğînânî *Hidâye* 'de, Hanefilere göre, İcare akdinde kiracı menfaatten faydalandıkça menfaat oranında kirayı vermesi gerekir. Ücret mutlak zikredildiyse iş bitince verilir. Fakat ücretin peşin olacağı şart koşulduysa ücret peşin verilir.³⁴

- İmam Gazzâlî: Bir evi, bir sonraki yıl oturmak için kiralamak caiz değildir.

İmam Ebu Hanife: Bu konuda muhalefet etmiştir.³⁵

Tahâvî *Muhtasar* 'ında, Hanefilere göre, bir evi bir sonraki yıl için için kiralamak caizdir.³⁶

- İmam Gazzâlî: Bir kimse bir ev kiralasa daha sonra evin duvarı yıkılacak gibi olsa mükteri (kiralayan) duvarı yapması için mükriyi (kiraya veren) zorlayabilirmi?

Şafîiler zorlayabilir. İmam Ebu Hanife, zorlayamaz.³⁷

Serahsî *Mepsût* 'ta, Hanefilere göre, kiralanan bir evin bir yeri yıkılacak olursa bunu tamir etme ev sahibine aittir. Fakat ne ev sahibi ne de kiracı böyle bir şeye zorlanamaz. Ev sahibi evi tamir etmeyecek olsa kiracı evden çıkabilir. Fakat kiracı ev sahibini evi tamir etmeye zorlayamaz.³⁸

- İmam Gazzâlî: Bir kişi terziye kumaş verip, bununla bana bir elbise yap dedi. Terzi de bununla bir cübbe dikti. Kumaş sahibi gelip elbiseyi aldığı zaman ben sana gömlek dik demiştim derse, bu noktada terzinin sözüne mi yoksa kumaş sahibinin sözüne mi itibar edilir? Şafîiler, her iki tarafa yemin ettirilir.

İmam Ebu Hanife: Kumaş sahibinin sözüne itibar edilir. Çünkü kumaş sahibi izin verendir.³⁹

Serahsî *Mepsût* 'ta, Hanefilere göre, kumaş sahibi ile terziye yemin ettirilir. Kumaş sahibi mal sahibi olduğundan onun sözü kabul edilir.⁴⁰

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* 'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz. Fakat eksik aktarılmış.

³⁴ Merğînânî, *el-Hidâye şerh Bidâyet 'il-mübtedî*, III, 228.

³⁵ Gazzâlî, *Vasît*, II, 362; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 219.

³⁶ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 131.

³⁷ Gazzâlî, *Vasît*, II, 369.

³⁸ Serahsî, *Mepsût*, XV, 144.

³⁹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 377.

⁴⁰ Serahsî, *Mepsût*, XV, 96-97.

• İmam Gazzâlî: İcare edilen bir şeyin aslında özür meydana gelirse bu akde tesir eder mi?

Alışveriş akdi bir kusur olmadıkça bozulmadığı gibi icare akdi de kusur olmadıkça bozulmaz.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir özür akde tesir eder ve akdin fesh edilmesi gerekir.⁴¹

İmam Muhammed, *Câmiu's-sağîr*'de ve Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefilere göre, kira akdi özür nedeniyle bozulabilir. Mesela kiralanan ev yıkılıp oturulamayacak duruma gelince bu kusur nedeniyle akit fesh olabilir.⁴²

• İmam Gazzâlî: Binek hayvanları, binmek için kiralanırsa, kiralayan bunu yük taşımak içinde kullanabilir.

İmam Ebu Hanife: Bu konuda muhalefet etmiştir.⁴³

Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefilere göre, bir kimse hayvanı ne için kiralamışsa, o işte onu kullanması gerekir. Bunu da âriyet akdine kıyas aediyorlar. Bu durumda kiracı yük taşımadan dolayı ayrı bir ücret vermesi gerekir.⁴⁴

• İmam Gazzâlî: Dükkân süslemek için dirhem veya dinar kiralamak sahih değildir.

İmam Ebu Hanife: Dükkân süslemek için dirhem veya dinar kiralamak sahihtir.⁴⁵

Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefilere göre, bir kimse tartısı belli bir miktar gümüşü, gümüş sahibinin kasayı süslemesi için belli bir ücret karşılığında alsa bu geçerlidir. Bu durumda hem gümüşün değerini hem de hizmet bedelini ödemesi gerekir.⁴⁶

• İmam Gazzâlî: İcare akdi yapan taraflardan birisi ölürse akit fesh olmaz.

İmam Ebu Hanife: İcare akdi yapan taraflardan biri ölürse akit fesholur.⁴⁷

Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefilere göre, icare akdi yapan taraflardan birisi ölürse akit sona erer.⁴⁸

⁴¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 379; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 224.

⁴² Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 439; Serahsî, *Mebûsût*, XVI, 2-3.

⁴³ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 220.

⁴⁴ Serahsî, *Mebûsût*, XV, 172.

⁴⁵ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 218.

⁴⁶ Serahsî, *Mebûsût*, XIV, 76.

⁴⁷ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 224.

• İmam Gazzâlî: Hamama giden bir kimsenin elbisesi çalınırca hamamcı bunu tazmin eder.

İmam Ebu Hanife: Tazmin etmez.⁴⁹

Serahsî *Mebûsût'ta*, Ebu Hanife'ye göre elbiseler hamamda çalınırca hamam sahibi bunu ödemez. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, hamam sahibi bu eşyaları ödemek zorundadır. Çünkü bu icare akdinin içinde elbiseleri korumak da vardır.⁵⁰

• İmam Gazzâlî: Mal sahibinin hayvanı yolun bir bölümünde binmek üzere bir kimseye, yolun diğerk kısmında binmesi için başka birine kiraya vermesi (mühâye'e) sahihtir.

İmam Ebu Hanife: Bir tek hayvanı mühâye'e yoluyla kiralamak sahih değildir.⁵¹

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, bir tek hayvanı mühâye'e yoluyla kiralamak sahih değildir.

• İmam Gazzâlî: Ecir'in (işçi) dikmek veya boyamak için aldığı elbise de, eğitmek üzere aldığı hayvanda eli, emanet elidir.

İmam Ebu Hanife: Ecir'in (işçi) eli emanet eli değildir ve daman eli de değildir.⁵²

Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife'ye göre, ecirin (işçi) dikmek için aldığı kumaş telef olsa bunu ödemek zorunda değildir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre böyle bir durumda ödemek zorundadır.⁵³

• İmam Gazzâlî: İcare akdi yapan bir kimse kiraladığı hayvanda bir özür bulursa akdi bozamaz.

İmam Ebu Hanife: Kiraladığı hayvanın bir özrü çıkarsa akdi bozabilir.⁵⁴

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, kira akdi özür sebebiyle bozulabilir.⁵⁵

ab- Vakıf

⁴⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XV, 153-154.

⁴⁹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 223.

⁵⁰ Serahsî, *Mebûsût*, XV, 160.

⁵¹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 219. Mühâye'e: Menfaatlerin taksimidir. Bir menfaati sıra ile veya ortaklaşa kullanmaktır.

⁵² Gazzâlî, *Vecîz*, s. 223.

⁵³ Serahsî, *Mebûsût*, XVI, 10.

⁵⁴ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 223.

⁵⁵ Serahsî, *Mebûsût*, XVI, 2-3.

Vakıf, malı sahibinin mülkünde bırakıp, malın menfaatini sadaka olarak vermektir.⁵⁶

• İmam Gazzâlî: Menkul ve gayrı menkul her şeyin vakfı caizdir.

İmam Ebu Hanife: Akarların vakfedilmesi caizdir. Menkul malların vakfedilmesi caiz değildir.⁵⁷

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, insanların örf haline getirdiği menkul malları vakfetmek caizdir. Mesela at, silah ve mushaf gibi şeyler vakf edilebilir.

İmam Ebu Yusuf'a göre, çiftliğin içerisindeki şeyler vakfedilirse, bunlar çiftliğe tabidir.

İmam Muhammed'e göre, kitap, mushaf, balta, keser, testere vb. örfen vakfedilen şeylerin vakfı caizdir.⁵⁸

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz. Fakat eksik aktarılmış.

• İmam Gazzâlî: Vakfetmek malın mülkiyetini hemen elden çıkarmaktır. Bunun için vakıfla birlikte malın mülkiyeti diğer tarafa geçer.

İmam Ebu Hanife: Bu konuda muhalefet etmiştir.⁵⁹

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, vakfedilen mal vakıfta bulunan kişinin mülkiyetinde kalır. Vakıfta bulunan kişi malı mülkiyetinde tutmaktadır. Malın yararlarını belirlediği yönde kullanılmasını istemektedir. Bu sebeple vakfeden kişi malının ölümünden sonra birisine verilmesini vasiyet ederse bu geçerlidir.⁶⁰

• İmam Gazzâlî: Bir kimse mutlak olarak bir mülk vakfetse mülk vakfedene aittir. Çünkü mutlak zikretmiş, vakf'ın şartlarını zikretmemiştir.

İmam Ebu Hanife: Mülk vakfedene ait olmaz.⁶¹

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre: Bir kimse mutlak olarak bir mülk vakfetse mülk vakfedenin mülkiyetinden çıkar fakat başkasının mülküne girmez.⁶²

⁵⁶ Mevsilî, el-Muhtar, III, 49.

⁵⁷ Gazzâlî, *Vasît*, II, 396; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 230.

⁵⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XII, 45.

⁵⁹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 403; Gazzâlî, *Vecîz*, 232.

⁶⁰ Serahsî, *Mebûsût*, XII, 28-29.

⁶¹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 232.

ac- Âriye (Ödünç)

Âriye, karşılıklı rıza ile bir şahsın, herhangi bir malını, istifade etmesi için diğer şahsa karşılıksız olarak vermesidir.⁶³

• İmam Gazzâlî: Âriye madmumdur. Telef olma hangi sebepten olursa olsun müsteirin (ödünç alan) elinde telef olursa tazmin edilir.

İmam Ebu Hanife: Âriye emanettir.⁶⁴

İmam Muhammed *el-Câmiu's-sağîr*'de, ödünç alan kimse bunu kiraya vermediği müddetçe malın telef olması durumunda bunu tazmin etmesi gerekmez.⁶⁵

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, malı ödünç alan malı kiraya vermez ise, mal elindeyken hangi sebepten telef olursa olsun malı tazmin etmesi gerekmez.⁶⁶

• İmam Gazzâlî: Bir kimse arazisini ekilmesi için ödünç verse ödünç verdiği kimse orayı ekse ekinini hasad etmeden mülk sahibi arazisini geri isteyebilir.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir durumda mülk sahibi arazisini geri isteyemez.⁶⁷

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, böyle bir durumda kıyasa göre araziyi boşaltması lazımdır. Fakat istihsana göre ekinini biçmeden araziyi boşaltmaz. Arazinin kira ücretini vererek ekinini biçinceye kadar arazi onda kalır.⁶⁸

• İmam Gazzâlî: Ariyet, ödünç alan tarafından kullanılırken ister kusuru olsun ister olmasın telef olması halinde o günkü kıymeti mukabilinde tazminat altındadır.

İmam Ebu Hanife: Ariyet, ödünç alanın elinde emanettir.⁶⁹

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, ödünç alınan mal kiraya verilmediği sürece, ödünç alan tarafından kullanır olsun veya kullanılmaması zayi olması durumunda ödünç alan tarafından tazmin edilmez.⁷⁰

⁶² Serahsî, *Mebûsût*, XII, 29.

⁶³ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 265.

⁶⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 219-220; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 196.

⁶⁵ Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 433.

⁶⁶ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 116; Serahsî, *Mebûsût*, XI, 142.

⁶⁷ Gazzâlî, *Vasît*, II, 222.

⁶⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 142.

⁶⁹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 198.

3- Müşterek Mülkiyet

Müşterek mülkiyet, birden fazla kişinin, bir maldaki mülkiyet hakkında pay sahibi olmalarıdır.⁷¹

a- Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

aa-Emval Şirketi: Ortakların ortaya mal koyarak, bunu işletip hâsıl olacak kârı aralarında paylaşmak üzere anlaşmalarıyla oluşan şirket akdidir.⁷²

• İmam Gazzâlî: Şirket ortaklığı yapmak isteyenler bu akdi yapmadan önce mallarını birbirine katmadan ortaklıkları sahih olmaz.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir şey şart değildir.⁷³

Merğînânî *Hidaye'de*, Hanefilere göre, ortaklar sermayelerini birleştirmeselerde ortaklıkları caizdir.⁷⁴

ab- Vücut Şirketi: Birden fazla şahsın, malları olmadığı halde çevredeki itibarlarından istifade ederek veresiye mal alıp satmak ve hâsıl olacak kârı aralarında paylaşmak üzere anlaşmaları suretiyle meydana gelen ortaklıktır.⁷⁵

• İmam Gazzâlî: Vücut şirketi caiz değildir.

İmam Ebu Hanife: Vücut Şirketi caizdir.⁷⁶

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, vücut şirketi sahih bir şirkettir.⁷⁷

ac-A'mal Şirketi: Birden fazla kişinin, yapmaları için iş kabul edip hâsıl olacak olan kârı aralarında pay etmek üzere anlaşmalarıyla meydana gelen şirkettir.⁷⁸

• İmam Gazzâlî: Ebdân şirketi sahih bir şirket değildir.

Ebu Hanife'ye göre: Ebdân şirketi sahih bir şirkettir.⁷⁹

⁷⁰ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 134-135.

⁷¹ Çalış, Halit, *İslâm Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, 74.

⁷² Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s.196.

⁷³ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 181.

⁷⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 10.

⁷⁵ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s.197.

⁷⁶ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 181.

⁷⁷ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 154.

⁷⁸ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s.198.

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefiler göre, İş şirketi sahih bir şirkettir.⁸⁰

ad- Mufavada Şirketi: Ortakların, şirkete katkıları mallar üzerindeki tasarrufları ve alacakları kârda eşit haklara sahip olmalarıyla meydana gelen akdi şirkettir.⁸¹

• İmam Gazzâlî: Mufavada şirketi sahih bir şirket değildir.

Ebu Hanife'ye göre: Mufavada şirketi sahih bir şirkettir.⁸²

Tahâvî *Muhtasar*, Serahsî *Mebûsût* ve Semerkandî *Tuhfetu'l-fukaha*'da, Hanefilere göre, mufavada şirketi caiz bir şirkettir.⁸³

• İmam Gazzâlî: Kâr ve zarar ortakların hissesine göre verilir. Ortaklardan biri, benim kârım fazla olacak diye şart koşsa bu şart batıldır. Ancak hissesine göre kâr alabilir.

İmam Ebu Hanife: Ortaklardan biri, benim kârım fazla olacak diye şart koşsa bu şart sahihtir. Bu şart koşulan fazla kârı alabilir.⁸⁴

Tahâvî *Muhtasar*, Serahsî *Mebûsût* ve Semerkandî *Tuhfetu'l-fukaha*'da, zararın sermaye oranları haricinde olmasını şart koşturmak bütün mezheplere göre caiz değildir. Ancak Hanefilere göre, ortakların sermaye oranlarından farklı olarak kârı şart koşturmaları caizdir.⁸⁵

ae- İnan Şirketi: Ortakların, katkı, kâr ve tasarrufta eşit olma şartı yoksa şirketi inan olur.⁸⁶

• İmam Gazzâlî: Şirket akdinin gerçekleşmesi için her iki sermayenin birbirinden ayırt edilemeyecek derecede birleşmesi gerekir.

İmam Ebu Hanife: He iki sermayenin birbirinden ayırt edilemeyecek derecede birleşmesi şart değildir.⁸⁷

⁷⁹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 171; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 181.

⁸⁰ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 107; Serahsî, *Mebûsût*, XI, 154.

⁸¹ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s.200.

⁸² Gazzâlî, *Vasît*, II, 171; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 181.

⁸³ Tahâvî, *el-Muhtasar*, 106; Serahsî, *Mebûsût*, XI, 153; Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, III, 4.

⁸⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 172.

⁸⁵ Tahâvî, *el-Muhtasar*, 107; Serahsî, *Mebûsût*, XI, 156–157; Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, III, 7.

⁸⁶ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 201.

⁸⁷ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 181.

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, ortaklardan birinin parası dinar diğerininki dirhem olsa ortaklık gerçekleşir. Aynı şekilde ortaklardan birinin parası beyaz dirhem diğerinin ki siyah dirhem olsa ortaklık gerçekleşir.⁸⁸

af- Mudarebe (Kâr Ortaklığı): Mudarebe akdi, ortaklardan birisinin sermaye verip diğerinin bu sermayeyi işletmesi, hâsıl olacak olan kârın da aralarında ortak olması üzerine yapılan şirket akdidir.⁸⁹

- İmam Gazzâlî: Mudârib (işletmeci), mal ile yolculuğa çıkamaz.

İmam Ebu Hanife: Mudârib (işletmeci), mal ile yolculuğa çıkabilir.⁹⁰

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, Mudârib (işletmeci), emniyetli bir yolda veya yolculuğu kabilelerle olduğu zaman o mal ile yolculuğa çıkabilir.⁹¹

- İmam Gazzâlî: Külçe halinde olan altın ve gümüşün, altın ve gümüşü az olan paralarla ve ticaret mallarıyla mudarebe yapılması caiz değildir.

İmam Ebu Hanife: Altın ve gümüşü az olan paralarla mudarebe akdi yapılması caizdir.⁹²

Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf, mudarebe akdinin yalnız dinar ve dirhemle kurulabileceğini söylemektedir. İmam Muhammed ise, mudarebe akdinin altın ve gümüşle kurulduğu gibi felslerle de kurulabileceğini söyler. Hasan b. Ziyad, Ebu Hanife'den felslerle mudarebe akdi kurulabileceğini rivayet etmiştir. Ticaret eşyası ile kurulan mudarebe akdi geçersizdir.⁹³

- İmam Gazzâlî: Sermaye sahibinin, işleticiye, yalnız bir cins eşyada veya sadece bir kısım insanlarla alış veriş yapmasını şart koşması işleticiyi serbest hareket etmekten engellediği için fasittir.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir şart koşturmak caizdir.⁹⁴

⁸⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 153.

⁸⁹ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 202.

⁹⁰ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 212.

⁹¹ Serahsî, *Mebûsût*, XXII, 19.

⁹² Gazzâlî, *Vecîz*, s. 210.

⁹³ Serahsî, *Mebûsût*, XXII, 21-33.

⁹⁴ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 210.

Serahsî Meksûtu'ta, Hanefilere göre, sermaye sahibi, bu parayı un ve buğday alman şartıyla ve karın yarısı senin olması şartıyla mudarebe olarak al derse, işletmeci, buğday ve unun dışında bir şey alamaz. Şarta uymak zorundadır. Sermaye sahibi yalnızca kendisinin belirlediği kişilerden alışveriş yapması şartıyla mudarebe yapsa o, başkasından alamaz.⁹⁵

ag- Müzâraa (Tarla Ortaklığı): Ortakların birisinden tarla diğerinden de bu tarlayı ekmek ve meydana gelecek mahsulü aralarında paylaşmak üzere yapılan şirkettir.⁹⁶

ah- Müsâkat (Bahçe Ortaklığı): Ortakların birisinden bahçe, diğerinden bu ağaçların bakımı olmak ve meydana gelecek mahsulü aralarında paylaşmak üzere yapılan şirkettir.⁹⁷

• İmam Gazzâlî: Bir sünnet diğer bir sünnetle reddedilmez. Hz. Peygamber, müzâraa akdini yasakladı. Bu yasaklama müsâkat akdi için geçerli değildir.

İmam Ebu Hanife: Burada kıyas yapılır. Dolayısıyla bu yasaklama müsâkat akdi içinde geçerlidir.⁹⁸

Serahsî Meksûtu'ta, Ebu Hanife ve İmam Züfer'e göre, müzâraa ve müsakat akitleri geçersiz akitlerdir.

İmameyn'e göre hem müzâraa hem de müsakat akdi geçerlidir. Çünkü insanların buna ihtiyaçları vardır. Burada bir zaruret durumu vardır. Bu akit için tek bir şart vardır. O da müsakat akdinde zamanın belli olmasıdır. Fetva İmameyn'in görüşüne göredir.⁹⁹

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasîtu'te*ki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

C- KAZANMA YOLLARI

İhraz

İhraz, sahipsiz bir malın mülk edinmek niyetiyle ele geçirilmesidir. İhrazın gerçekleşmesi için iki unsur şarttır. Birincisi malın sahipsiz olması, ikincisi mülk edinmek niyetiyle el konulmasıdır.¹⁰⁰

⁹⁵ Serahsî, *Meksûtu*, XXII, 41.

⁹⁶ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 205.

⁹⁷ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 207.

⁹⁸ Gazzâlî, *Vasîtu*, II, 351.

⁹⁹ Serahsî, *Meksûtu*, XXIII, 17-20.

1- İhyaül Mevat (Ölü Araziyi İmar Etme)

a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Bir zımmî müslüman bir ülkedeki ölü araziyi ihya ederse arazi zımmînin olurmu?

Böyle bir araziyi bir zımmî ihya ederse mülkiyet ona geçmez. Çünkü bu araziyi imar eden kişinin müslüman olması şarttır.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir araziyi zımmî de ihya etse bu arazi onun mülküne girer.¹⁰¹

Kudûrî *Muhtasar*'ında Ebu Hanife'ye göre, ölü bir arazi zımmî tarafından imar edilirse onu mülk edinmiş olur.¹⁰²

b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Bir kimse ölü bir araziyi devlet başkanının izni olmadan ihya edemez.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse ölü bir araziyi devlet başkanının izni olmadan da ihya edebilir.

Serahsî *Mebûsât*'ta, Ebu Hanife'ye göre, bir kimse ölü bir araziyi ancak devlet başkanının izniyle ihya edebilir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise böyle bir durumda devlet başkanının iznine gerek yoktur demişlerdir.¹⁰³

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin yanlış olduğunu söyleyebiliriz.

2- Lukata (Buluntu Mal)

Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Lukata'yı duyurma süresi bir yıldır. Bunun üzerine çıktığı zaman bulan kişi, fasık bir kimse ise, hâkim malı ondan alır veya onun üzerine bir gözetleyici koyar.

İmam Ebu Hanife: Bu konuda muhalefet etmiştir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Zerkâ, *Medhal*, I, 244.

¹⁰¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 388; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 227.

¹⁰² Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 220.

¹⁰³ Serahsî, *Mebûsât*, XXIII, 167.

Serahsî *Mebûsût'ta*, sahipsiz bir malı bulan kimse bunu bir yıl süreyle ilan eder. Sahibi gelirse ona verir. Gelmezse onu sadaka olarak verir demektir.¹⁰⁵

- İmam Gazzâlî: Deve, inek ve merkep gibi hayvanlar çölde bulunursa, lukata olarak alınamazlar.

İmam Ebu Hanife: Çölde bulunan hayvanlar lukata olarak alınabilirler.¹⁰⁶

Serahsî *Mebûsût'ta*, bir kimse sahipsiz bir deveyi bulursa onu lukata olarak alır ve ilan eder.¹⁰⁷

- İmam Gazzâlî: İnsanların meyledeceği az malın duyurulma müddeti, bir veya iki gündür.

İmam Ebu Hanife: Bunun süresi bulunan malın azlığına çokluğuna göre değişir.¹⁰⁸

Kudûrî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, on dirhemden, üç dirheme kadar olan buluntu mallar bir ay ilan edilir. Üç dirhemden az olan mallar bir hafta ilan edilir. Bir dirhemden az olan buluntu mallar bir gün ilave edilir. Bir fels değerinde olan az mallar bulunduğu yerde fakire verilir.¹⁰⁹

- İmam Gazzâlî: Harem bölgesi yitiği onu ilan edecek kimse haricinde kimseye helal değildir.

İmam Ebu Hanife: Harem bölgesi yitiğiyle, Harem dışında ki yitikler arasında fark yoktur.¹¹⁰

Mevsilî *Muhtar'da* Hanefilere göre, Mekke Hareminded bulunmuş yitiklerle, Harem dışında bulunan yitikler arasında fark yoktur. Bir sene duyurulur sahibi çıkmazsa sadaka olarak verilir.¹¹¹

- İmam Gazzâlî: Lukata bulunduğu senenin sonuna kadar duyurulması vacibdir.

İmam Ebu Hanife: Bu görüşe muhalefet etmiştir.¹¹²

¹⁰⁴ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 236.

¹⁰⁵ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 3.

¹⁰⁶ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 237.

¹⁰⁷ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 3.

¹⁰⁸ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 237.

¹⁰⁹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 208; Serahsî, *Mebûsût*, XI, 3.

¹¹⁰ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 238.

¹¹¹ Mevsilî, *el-Muhtâr*, III, 41.

Merğînânî *Hidaye'de*, İmam Ebu Hanife'ye göre, buluntu on dirhemden az bir şeyse onu birkaç gün ilan etmek gerekir. İmam Muhammed ise, malın azlığına çokluğuna bakılmadan bir yıl ilan edilir.¹¹³

Merğînânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

III- REHİN (İPOTEK)

A- TANIM

Rehin, alacağı teminat altına almak için bir malın alacaklı veya onun razı olduğu güvenilir bir kimse tarafından alıkonulmasıdır.¹¹⁴

B- HÜKÜMLER

1- Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Ortak olan malların rehni caizdir.

İmam Ebu Hanife: Ortak olan malların rehni caiz değildir.¹¹⁵

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mepsût'ta*, Hanefilere göre, ortak bir mal ister bölünebilsin isterse bölünemezsin rehin verilmesi caiz değildir.¹¹⁶

- İmam Gazzâlî: Gasıb gasbettiği şeyi rehin vermekle tazminden kurtulmaz. İmam Ebu Hanife: Gasıb gasbettiği şeyi rehin vermekle tazminden kurtulur.¹¹⁷

Serahsî *Mepsût'ta*, Hanefilere göre, gasıb gasbettiği şeyi rehin vermekle tazminden kurtulur.¹¹⁸

- İmam Gazzâlî: Râhin rehineyi mürtehinin izniyle vadeli satarsa mürtehin onun bedelini alamaz.

¹¹² Gazzâlî, *Vecîz*, s. 237.

¹¹³ Merğînânî, *el-Hidâye*, II, 468.

¹¹⁴ Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak*, I, 31-32. "Rehin, Bir malı andan istifası mümkün olan bir hak mukâbilinde mahbûs ve mevkûf kılmaktır." (md. 701).

¹¹⁵ Gazzâlî, *Vasît*, II, 260; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 158.

¹¹⁶ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 92; Serahsî, *Mepsût*, XXI, 64.

¹¹⁷ Gazzâlî, *Vasît*, II, 272; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 160.

¹¹⁸ Serahsî, *Mepsût*, XXI, 68.

İmam Ebu Hanife: Rehine satılmadan mürtehin hak sahibidir. Rehine satılırsa onun bedelinde hak sahibidir.¹¹⁹

Tahâvî *Muhtasar*'ında, Hanefilere göre, rehine satılmadan mürtehin hak sahibidir. Rehine satılırsa onun bedelinde hak sahibidir. Bunun misali de borçlu köle gibidir. Bunlar borçluların rızasıyla satılırlarsa bedelinde hak sahibi olurlar.¹²⁰

- İmam Gazzâlî: Rehin olarak bırakılan şey emanet hükmündedir, telef olması durumunda borçtan düşülmez.

İmam Ebu Hanife: Rehin olarak bırakılan şey mürtehinin yanında telef olursa, telef olan miktarca borçtan düşülür.¹²¹

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mepsût'ta*, Hanefilere göre, rehin, mürtehinin elinde madmudur. Tamamı veya bir kısmı telef olursa miktarınca borçtan düşülür.¹²²

- İmam Gazzâlî: Rehin konusu malda meydana gelen fazlalıklar rehine tabi değildir. Bunlar, rehin verene aittir.

İmam Ebu Hanife: Rehin konusu malda meydana gelen fazlalıklar rehne tabidir.¹²³

Serahsî *Mepsût'ta*, Hanefilere göre, Rehin konusu malda meydana gelen fazlalıklar rehne tabidir. Mesela rehin olarak cariye aldım. Cariyenin çocuğu oldu. Bu çocuk rehine dâhildir.¹²⁴

- İmam Gazzâlî: Mürted kölenin satışı caiz olduğu gibi rehni de caizdir.

İmam Ebu Hanife: Mürted kölenin rehni caiz değildir.¹²⁵

Serahsî *Mepsût'ta*, Hanefilere göre, bir kimse mürted bir köleyi rehin alsa, köle rehin verenin hesabından gider. Borç ise aynen kalır. Çünkü mürted kölenin rehni caiz değildir.¹²⁶

- İmam Gazzâlî: Rehin veren rehineyi teslim ettikten sonra, rehineyi alan kişiden izin almadan onu mülkünden edecek bir tasarrufta bulunamaz. Fakat rehine olan köleyi azad etme

¹¹⁹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 278.

¹²⁰ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 95.

¹²¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 282; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 162-163.

¹²² Tahâvî, *el-Muhtasar*, 93; Serahsî, *Mepsût*, XXI, 69-70

¹²³ Gazzâlî, *Vasît*, II, 283; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 163.

¹²⁴ Serahsî, *Mepsût*, XXI, 74-75.

¹²⁵ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 158.

¹²⁶ Serahsî, *Mepsût*, XXI, 154.

konusunda şöyle bir görüş vardır. Râhin zenginse köleyi hürriyetine kavuşturması geçerlidir. Ama fakirse geçerli değildir.

İmam Ebu Hanife: Borçlu rehinde olan kölesini azad ederse azadı geçerlidir.¹²⁷

Mevsilî *Muhtar*'da Hanefilere göre, borçlu rehindeki kölesini azad ederse bu geçerlidir. Azat etme sebebiyle köle üzerindeki mülkiyeti ortadan kalkınca, rehin alanın onu alıkoyma hakkı sona erer¹²⁸

• İmam Gazzâlî: Râhin mürtehinden izin almadan, rehineyi eksiltmeyecek şekilde ondan istifade edebilir. Rehine verdiği evde oturması da böyledir.

İmam Ebu Hanife: Râhin mürtehinden izin almadan rehineden faydalanamaz.¹²⁹

Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefilere göre, rehin alan, rehin verenin izni olmadan rehineden faydalanamaz.¹³⁰

• Rehinenin, rehni alanın da vereninde tasarrufta bulunabilecekleri bir şey olması gerekir. İmam Gazzâlî: Kur'an-ı Kerim'in rehin olarak verilmesi sahih değildir.

İmam Ebu Hanife: Kur'an-ı Kerim'in rehin olarak verilmesi sahihtir.¹³¹

Serahsî *Mebûsût*'ta, mushafın rehin olarak verilmesi caizdir.¹³²

• İmam Gazzâlî: Rehn edilmiş iki köleden birisi ölse diğeri hayatta kalsa borcun tamamı karşılığında ikinci köle rehin olarak kalır. İki köleyi bin dirhem karşılığında rehn etse, sonra kölelerden birini iade etse, diğeri köle bin dirhem karşılığında rehn olarak kalır.

İmam Ebu Hanife: Bu durumda tek köle, beşyüz dirhem karşılığında rehin olarak kalır.¹³³

Serahsî *Mebûsût*'ta, bir kimse bin dirhem karşılığında iki cariye rehin alsa, bunardan birini azad etse veya criyenin biri ölse beşyüz dirhem karşılığında diğeri rehin olarak kalır.¹³⁴

¹²⁷ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 161.

¹²⁸ Mevsilî, *el-Muhtâr*, II, 82.

¹²⁹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 162.

¹³⁰ Serahsî, *Mebûsût*, XXI, 106.

¹³¹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 158.

¹³² Serahsî, *Mebûsût*, XX, 114.

¹³³ Gazzâlî, *Vasît*, II, 285; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 164.

¹³⁴ Serahsî, *Mebûsût*, XXI, 363.

2- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî'nin bildirdiğine göre, İmam Şafî, İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed: Karşılığında rehin alınmış borca ilave (yani borcu arttırmak) caiz değildir, demişlerdir.¹³⁵

Tahâvî *Muhtasar* ve Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*'de, İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed, rehine ilave yapmak caizdir. Ama borcu arttırmak caiz değildir. Bir rehine iki borç karşılığında alınamaz.

İmam Ebu Yusuf, hem rehinde hem de borçta ilave yapmak caizdir.

İmam Züfer, rehine de borca da ilave yapmak caiz değildir.¹³⁶

Tahâvî ve Kâsânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin yanlış olduğunu söyleyebiliriz.

IV- ŞÜF'A

A- TANIM

Şüf'a, satılan bir akarı belli şartlar dahilinde müşteri veya bayi'nin rızasına bakılmaksızın, satış fiyatı üzerinden üçüncü bir şahsın zorla almasıdır.¹³⁷

B- HÜKÜMLER

Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Bir malda ortak olan kimseler, o malda şüf'a hakkına sahiptirler. Ancak bitişik komşu olanlar şüf'a hakkına sahip değildirler.

İmam Ebu Hanife: Malda ortak olan kimseler şüf'a hakkına sahip oldukları gibi, o malda bitişik komşu olan kimselerde şüf'a hakkına sahiptirler.¹³⁸

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mabsût'ta*, Hanefilere göre, şüf'a hakkında öncelik malda ortak olan kimselerindir. Sonra irtifak hakkına sahip olanlar gelir. Bundan sonra da malda bitişik komşu olanlar gelir.¹³⁹

¹³⁵ Gazzâlî, *Vasît*, II, 268; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 166.

¹³⁶ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 94; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*', VIII, 156.

¹³⁷ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 153.

¹³⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 321; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 205.

• İmam Gazzâlî: Ebu Hanife ve Şafîlere göre, şüf'a, akarı, mal sayılan bir bedeli başkasına mülk edindirmekle meydana gelir. Fakat icare, nikâh, hul' ve amden öldürenle sulh yapma gibi mal olmayan bir bedelde şüf'a yapmak geçerli değildir.¹⁴⁰

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, muhâla'a (kocanın bir ücret karşılığında eşini boşaması) karşılığında ve sulh yapmak için ödenen malda şüf'a hakkı yoktur. Ayrıca icare akdinde de şüf'a yoktur.¹⁴¹

• İmam Gazzâlî: Şüf'a taksim edilemeyen şeylerde gerçekleşmez.

İmam Ebu Hanife: Şüf'a taksim edilebilen ve edilemeyen mallarda gerçekleşir.¹⁴²

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, şüf'aya konu edilen şeyin taksim edilmesiyle taksim edilememesi arasında fark yoktur. Hepsî şüf'aya konu edilebilir.¹⁴³

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Bayi' müşteriye indirim yapsa ve akit lazım hale geldikten sonra bu durumda yapılan indirim şefiyi etkilemez. Çünkü bu bayi' ile müşteri arasındadır.

İmam Ebu Hanife: Yapılan bu indirim şefiyi de etkiler.¹⁴⁴

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, alışveriş akdi bin dirheme yapıp, satıcı da ücretten dokuz yüz dirhem düşürürse şüf'a hakkına sahip olan kimse bu indirimden yararlanabilir. Yani bu akarı yüz dirheme alabilir.¹⁴⁵

• İmam Gazzâlî: Şüfa'yı haber veren kişi, semenin miktarında, müşterinin kim olduğu hakkında, paranın cinsi noktasında, mebinin miktarında ve şüfadarın hakkından gazgeçtiği gibi noktalarda yalan söylemişse bu durumda şüfadarın hakkı batıl olur.

İmam Ebu Hanife: Bu zikredilen şeylerden sadece, paranın cinsi noktasında yalan söylemişse bu durumda şü'fadarın hakkı batıl olmaz.¹⁴⁶

¹³⁹ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 120; Serahsî, *Mebûsût*, XIV, 94.

¹⁴⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 322; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 205.

¹⁴¹ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 121; Serahsî, *Mebûsût*, XIV, 145.

¹⁴² Gazzâlî, *Vecîz*, s. 205.

¹⁴³ Serahsî, *Mebûsût*, XIV, 93.

¹⁴⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 327.

¹⁴⁵ Serahsî, *Mebûsût*, XIV, 107.

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, şüf'a hakkına sahip kimseye, malın bin dirhem değerindeki bir köle veya bir elbise karşılığında satın alındığı söylense, o da bunun üzerine şüf'a hakkından vazgeçse, sonradan da bu satış bedelinin dirhem ve dinar olduğu anlaşılrsa, bu durum üzerine şüf'adarın hakkı devam eder.¹⁴⁷

- İmam Gazzâlî: Şüf'adar olan iki kişi aralarında anlaşılırsa hâkim bu menkulü aralarında paylaşır. Şayet hisseler farklı ise, iki görüş vardır. İmam Şafî'in kavlı cedidi, hisselerine göre pay alırlar.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir durumda kaç kişilirse bölüştürülür ve kelle başına pay alırlar.¹⁴⁸

Mevsilî *Muhtar'da*, Şüf'adarlar birden fazla oldukları zaman, gayri menkul ortakların sayısına göre aralarında bölüştürülür. Burada bunların hisselerinin oranlarına bakılmaz. Kaç kişi olduklarına bakılır.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 209.

¹⁴⁷ Serahsî, *Mebûsût*, XIV, 106.

¹⁴⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 331.

¹⁴⁹ Mevsilî, *Muhtar*, II, 53.

İKİNCİ BÖLÜM

BORÇLAR HUKUKU

I- AKİTLER

A- TANIMI

Akit, iki şahıs arasında ve bir mahal üzerinde karşılıklı (icab ve kabul) yapılan sözleşmedir.¹⁵⁰

B- UNSURLARI

1- Taraflar

Akdin geçerli olması için tarafların hukuki işlem ehliyetine sahip olmaları gerekir. Bu da temyiz gücü, bülûğ ve rüşd şartlarının tahakkukuyla sağlanır.¹⁵¹

a- Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Alışverişte ilkin satıcı malı verir. Sonra müşteri ücreti verir.

İmam Ebu Hanife: Alışverişte ilkin müşteri ücreti verir. Sonra satıcı malı verir.¹⁵²

Kudûrî *Muhtasar*'ında Hanefilere göre, Alışverişte ilkin müşteri parayı verir sonra satıcı malı verir. Şayet alışveriş sarf akdi veya tranpa akdiyse, müşteri ve satıcı aynı anda bedelleri verirler.¹⁵³

- İmam Gazzâlî: Yapılan akitte taraflar anlaşmazlığa düşerlerse taraflara yemin ettirilir. İlkin satıcıya yemin ettirilir.

İmam Ebu Hanife'ye göre: Yapılan akitte taraflar anlaşmazlığa düşerlerse taraflara yemin ettirilir. İlkin müşteriye yemin ettirilir.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 3. "Akid, tarafeynin bir hususu iltizam ve teaahhüd etmeleridir ki icab ve kabulün irtibatından ibarettir." (Md. 103).

¹⁵¹ Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 399.

¹⁵² Gazzâlî, *Vasî*, II, 128; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 147.

¹⁵³ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 11-12.

¹⁵⁴ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 153.

Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife'ye göre, akdin tarafları anlaşmazlığa düştüklerinde ilkin müşteriye yemin ettirilir. İmam Ebu Yusuf'un ilk görüşü, önce satıcının yemin etmesidir.¹⁵⁵

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Satıcı ve müşteri alışverişin ödeme zamanı ve vadenin miktarı hususunda anlaşamazlarsa her iki tarafa yemin ettirilir. İlk olarak da satıcı yemin eder.

İmam Ebu Hanife bu mevzularda muhalefet etmiştir.¹⁵⁶

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, müşteri ve satıcı vade konusunda anlaşamazlarsa söz satıcının sözüdür ve karşılıklı yemin uygulanmaz. Müşteri ve satıcı vade konusunda ittifak etseler, fakat vadenin zamanında anlaşamazlarsa müşterin sözü geçerlidir. Çünkü vade onun hakkıdır.¹⁵⁷

- İmam Gazzâlî: Satıcı ve müşteri alışverişte malın miktarı hususunda anlaşmazlığa düşerlerse her ikisine yemin ettirilir.

İmam Ebu Hanife, bu mevzuda muhalefet etmiştir.¹⁵⁸

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, satıcı ve müşteri alışverişte malın miktarı hususunda anlaşmazlığa düşerlerse yeminle beraber müşterinin sözüne itibar edilir.¹⁵⁹

- İmam Gazzâlî: Satıcı ve müşteri alışverişte ücret hususunda anlaşmazlığa düşerlerse her ikisine yemin ettirilir.

İmam Ebu Hanife, bu mevzuda muhalefet etmiştir.¹⁶⁰

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, mal müşteri veya satıcının elinde iken taraflar malın değeri noktasında anlaşmazlığa düşerlerse, her ikisine yemin ettirilir ve müşterinin sözü geçerli olur.¹⁶¹

¹⁵⁵ Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 177.

¹⁵⁶ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 152.

¹⁵⁷ Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 35.

¹⁵⁸ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 152.

¹⁵⁹ Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 28-29.

¹⁶⁰ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 152.

¹⁶¹ Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 29-30.

- İmam Gazzâlî: Büluğ yaşı erkek ve kadınlarda onbeş yaştır.

İmam Ebu Hanife: Erkek ve kadında onsekiz yaştır. Başka bir görüşüne göre, kadınlarda onyedi yaştır.¹⁶²

Kudûrî *Muhtasar*'ında Ebu Hanife'ye göre, erkeklerde büluğ yaşı onsekizdir. Kadınlarda büluğ yaşı onyedidir.

- İmameyn'e göre, erkek ve kadınlarda büluğ yaşı onbeştir.¹⁶³

Kudûrî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Çocuk ve delinin tasarrufları velisinin izni olsun veya olmasın geçerli değildir.

İmam Ebu Hanife: Delinin tasarrufları geçersizdir. Mümeyyiz çocuğun tasarrufları velisinin izni olduğu zaman geçerlidir.¹⁶⁴

Kudûrî *Muhtasar* ve Serahsî *Mepsût'ta*, Hanefilere göre, velinin izni olmak şartıyla çocuğun tasarrufları geçerlidir.¹⁶⁵

- İmam Gazzâlî: Alacaklılar hâkimden müflisin hacr edilmesini isterlerse, bu istekleri kabul edilir.

İmam Ebu Hanife: Alacaklılar hâkimden müflisin hacr edilmesini isterlerse bu istekleri kabul edilmez.¹⁶⁶

Kudûrî *Muhtasar*'ında Ebu Hanife'ye göre, Alacaklılar hâkimden müflisin borçlarına karşı hacr edilmesini isteseler hâkim bu kimseyi hacr edemez.

- İmameyn'e göre böyle bir durumda hâkim, müflisi hacr edebilir.¹⁶⁷

Kudûrî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁶² Gazzâlî, *Vasît*, II, 309; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 171.

¹⁶³ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 71.

¹⁶⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 61; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 137.

¹⁶⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 66; Serahsî, *Mepsût*, XIX, 45.

¹⁶⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 292; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 166.

¹⁶⁷ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 72-73.

• İmam Gazzâlî: Borçlu borcunu ödeyemeyecek durumda olduğuna dair delil getirirse bu kimsenin haps edilmesi caiz değildir. Bu kimseye durumu düzelinceye kadar mühlet verilir.

İmam Ebu Hanife: Bu konuda muhalefet etmiştir.¹⁶⁸

Tahâvî ve Kudûrî *Muhtasar*'larında Hanefilere göre, hâkim borçlu kimseyi malı olmadığına dair kanaate varıncaya kadar haps eder. Malı olmadığı ortaya çıkınca bu kimse bırakılır. Borçlunun bu şekilde gözetim altında tutulacağı zamanın miktarıyla alakalı farklı görüşler vardır. Bir aydan altı aya kadar farklı zaman dilimleri belirtenler olmuştur.¹⁶⁹

Tahâvî ve Kudûrî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Bir kimse, bir şey satın alır ve ücretini ödeyemeden iflas ederse ve mal da yanında aynen duruyor olsa bu durumda ne yapılır?

O malı satan kimse diğer alacaklılara göre daha öncelik sahibidir.

İmam Ebu Hanife: Malı satan kişi dışında başka alacaklılar da varsa, bunların hepsi o malı almada eşittirler. O malı satan onlardan öncelikli değildir.¹⁷⁰

Tahâvî ve Kudûrî *Muhtasar*'larında Hanefilere göre, malı satan kişi dışında başka alacaklılar da varsa, bunların hepsi o malı almada eşittirler. O malı satan onlardan öncelikli değildir.¹⁷¹

Serahsî *Mepsût*'ta, Hanefilere göre, böyle bir durumda bütün alacaklılar aynı derecede hak sahibidirler.¹⁷²

Buna delil olarak şu hadisi getirirler.

"ایما رجل افلس فوجد رجل عنده متاعه فهو في ماله بين غرماءه"

İflas eden bir kimsenin yanında malını bulan kimse, diğer alacaklılarla aynı hakka sahiptir.¹⁷³

¹⁶⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 297-298; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 166.

¹⁶⁹ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 96; Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 74.

¹⁷⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 298-299; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 168.

¹⁷¹ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 95; Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 75.

¹⁷² Serahsî, *Mepsût*, XIII, 197.

¹⁷³ Ebu Davud, *Buyû*' 74; İbn Mace, *Ahkâm* 26.

Tahâvî, Kudûrî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Hacr sebepleri beş tanedir: Çocukluk, delilik, kölelik, iflas ve sefihliktir.

İmam Ebu Hanife: Hacr sebepleri üç tanedir: Bunlar çocukluk, delilik ve köleliktir. İflas ve sefihlik hacr sebebi değildir.¹⁷⁴

Kudûrî *Muhtasar* ve Serahsî *Mepsût'ta* İmam Ebu Hanife'ye göre, hacrin sebebi üçtür: Çocukluk, delilik ve köleliktir. Kölenin tasarrufları, efendisinin tasdikine bağlıdır. O tasdik etmezse kölenin yaptığı işler geçerli değildir. Delinin ve akıl erdiremeyen çocuğun tasarrufları asla caiz değildir. Akı eren çocuğun tasarrufları velisi tasdik ederse caizdir.¹⁷⁵

Ebu Hanife'ye göre, sefihlik ve iflas sebebiyle bir kişinin tasarrufları kısıtlanamaz.

İmameyn'e göre, sefihlik ve iflas sebebiyle bir kişinin tasarrufları kısıtlanabilir.¹⁷⁶

Kudûrî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Dini ve malî salâhiyetten biri eksik olursa hacr hali devam eder. Mesela bir kimse mali işlerinde salâhiyet sahibidir. Fakat dini hususlarda fâsık bir kimsedir. Bu durumda bu kişi hacr edilir.

İmam Ebu Hanife: Malî veya dini salâhiyetin olması şart değildir.¹⁷⁷

Serahsî *Mepsût'ta* İmam Ebu Hanife'ye göre, bir kimse sefih de olsa, günahkâr da olsa hacr edilemez. İmameyn'e göre, bir kimse sefih olduğundan dolayı hacr edilir. Fakat fâsık olması sebebiyle har edilmez.¹⁷⁸

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁷⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 308; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 171. (Hacr, şahsı kavli tasarruflarda bulunmaktan menetmektir. Mecelle md. 941).

¹⁷⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 66-69; Serahsî, *Mepsût*, XXIV, 160-161.

¹⁷⁶ Serahsî, *Mepsût*, XXIV, 157-161.

¹⁷⁷ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 171.

¹⁷⁸ Serahsî, *Mepsût*, XXIV, 157.

b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Kızlar için adet görmeleri bülüğ çağına erdiklerine işarettir.

İmam Ebu Hanife: Kızlar için adet görmeleri bülüğ çağına erdiklerine işaret değildir.¹⁷⁹

Kudûrî *Muhtasar*'ında, Hanefilere göre, kızların bülüğ çağına ermeleri adet görmeleriyledir.¹⁸⁰

2- İrade Beyanı

İrade beyanı, tarafların akit yapma iradelerini açık ve net bir şekilde ortaya koymalarıdır.¹⁸¹

Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Teati akdi değerli şeylerde olsun isterse basit muamelelerde olsun caiz değildir.

İmam Ebu Hanife: Teati akdi, caizdir.¹⁸²

Mevsilî *Muhtar*'da Ebu Hanife'ye göre teati akdi ister basit isterse değerli şeylerde olsun geçerlidir.¹⁸³

Mevsilî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

3- Mahal

Akdin mahallinin hukuken geçerli, mevcut, belirlenmiş ve akde konu olmaya elverişli olması gerekir.¹⁸⁴

a- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Bir kimse şu buğday yığınının her sa'sını bir dirheme sana sattım derse bu geçerlidir.

¹⁷⁹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 171.

¹⁸⁰ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 71.

¹⁸¹ Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 399.

¹⁸² Gazzâlî, *Vasît*, II, 61; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 137.

¹⁸³ Mevsilî, *el-Muhtâr*, II, 4.

¹⁸⁴ Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 401.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse şu buğday yığınının her sa'sını bir dirheme sana sattım derse bu geçersizdir.¹⁸⁵

İmam Muhammed *Câmius's-sağır*, *Kudûrî Muhtasar* ve *Serahsî Mabsût'ta*, İmam Ebu Hanife'ye göre, Bir kimse şu buğday yığınının her sa'sını sana bir dirheme sattım derse böyle bir satış geçerlidir. Fakat bu satış sadece bir sa'lık buğday için geçerlidir.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise, bütün buğday yığını için geçerlidir.¹⁸⁶

İmam Muhammed, *Kudûrî* ve *Serahsî'nin* aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin yanlış olduğunu söyleyebiliriz.

b- Tesbiti Yapılamayan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Satıcı malın cinsini zikretmeden elbisemin yenido ki şeyi sana sattım derse bu caizdir.

İmam Ebu Hanife: Satıcı malın cinsini zikretmeden elbisemin yenido ki şeyi sana sattım derse bu caiz değildir.¹⁸⁷

4- Muhayyerlikler

Muhayyerlik, tarafların akdi geçerli kılıp kılmamada serbest olmalarıdır.¹⁸⁸

a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

aa- Meclis Muhayyerliği

• İmam Gazzâlî: Meclis muhayyerliği, bey', icare, selem ve sarf akitleri gibi akidlerde geçerlidir.

İmam Ebu Hanife: Meclis muhayyerliği geçerli bir muhayyerlik değildir.¹⁸⁹

Serahsî Mabsût'ta, Hanefilere göre, icab ve kabulden sonra akit kesinleşir. Artık taraflar ister mecliste bulunsunlar isterse meclisten ayrılınsınlar akdi tek taraflı bozamazlar.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 139.

¹⁸⁶ Şeybânî, *el-Câmiu's-sağır*, 338-339; *Kudûrî*, *el-Muhtasar*, II, 7; *Serahsî*, *Mabsût*, XIII, 5.

¹⁸⁷ Gazzâlî, *Vasît*, II, 75.

¹⁸⁸ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 81.

¹⁸⁹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 143.

¹⁹⁰ *Serahsî*, *Mabsût*, XIII, 156-157.

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Şart muhayyerliğinde olduğu gibi, meclis muhayyerliğinde de taraflardan birinin ölmesiyle meclis muhayyerliği batıl olmaz. Mirasçılara geçer.

İmam Ebu Hanife: Şart muhayyerliğinde taraflar birbirinden ayrıldıktan sonra taraflardan biri ölse şart muhayyerliği batıl olur ve bu hak mirasçılara da geçmez.¹⁹¹

İmam Muhammed *Asl* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, muhayyerlik üç gün süreyle müşteriye ait olup, bu hakkını kullanmadan ölse muhayyerlik sona erer ve akit bağlayıcı hale gelir. Yine muhayyerlik bayi'e ait olup bayi' ölse akit bağlayıcı olur. Yani muhayyerlik hakkı ölümle mirasçılara geçmez.¹⁹²

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

ab- Şart Muhayyerliği

- İmam Gazzâlî: İmam Şafî, İmam Ebu Hanife ve İmam Züfer, Haban hadisini delil göstererek şart muhayyerliğinin üç günden fazla olmayacağını söylemişlerdir.

İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf ise, şart muhayyerliği üç güne hasr edilemez. Müddet taraflarca belli olduktan sonra üç günden fazla olabilir.¹⁹³

İmam Muhammed, *Asl* ve *Câmiu's-sağîr* adlı eserlerinde muhayyerlik için belirli bir zaman belirlendikten sonra bunun uzun ve kısa olması önemli değildir der.¹⁹⁴

Tahâvî, *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, zaman belirlendikten sonra bunun uzun veya kısa olması şart değildir. Yani muhayyerlik için bir ay zaman bile belirlense bu geçerlidir.¹⁹⁵

İmam Muhammed, Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁹¹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 143.

¹⁹² Şeybânî, *el-Asl*, V, 118-119; Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 42.

¹⁹³ Gazzâlî, *Vasît*, II, 105-106.

¹⁹⁴ Şeybânî, *el-Asl*, V, 118; Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, 343-344.

¹⁹⁵ Tahâvî, *el-Muhtasar*, 75; Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 40-41.

• İmam Gazzâlî: Şart muhayyerliğinde, muhayyerlik hakkı bulunan kimse, akdin diğer tarafı ister hazır bulunsun ister bulunmasın akdi fesh edebilir.

İmam Ebu Hanife: Şart muhayyerliğinde muhayyerlik hakkı bulunan kimse, akdin diğer tarafı hazır bulunmadan akdi bozamaz.¹⁹⁶

Kudûrî *Muhtasar*'ında, Ebu Hanife'ye göre, şart muhayyerliğinde muhayyerlik hakkı bulunan kimse, akdin diğer tarafı hazır bulunmadan veya onun bilgisi olmadan akdi bozamaz. İmameyn'e göre, muhayyerlik hakkı bulunan kimse, akdin diğer tarafı hazır bulunsun veya bulunmasın akdi fesh edebilir.¹⁹⁷

Kudûrî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Şart muhayyerliğinde malın mülkiyeti müşteride kalır. Fakat başka tercihlerde vardır.

İmam Ebu Hanife: Şart muhayyerliğinde malın mülkiyeti bayi'de kalır.¹⁹⁸

Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefilere göre, satıcı muhayyer olduğu zaman malın mülkiyeti satıcıda kalır. Fakat muhayyerlik hakkı müşteride olduğu zaman İmamlar arasında farklı tercihler olmuştur. İmam Ebu Hanife, malın mülkiyetinin satıcıda kalacağını söyler. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise malın mülkiyetinin müşteriye geçeceğini söyler.¹⁹⁹

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Hurma veya ağaç meyve verdiğinde aşılammışsa bu meyveler müşterinindir. Ağaçlar aşılammışsa meyveler satıcıya aittir.

İmam Ebu Hanife: Hurmalık aşılansın veya aşılansın meyvesi satana aittir.²⁰⁰

Tahâvî *Muhtasar*'ında, Kim meyvesi olan bir ağaç veya hurma satarsa bunun meyvesi satıcıya aittir. Burada ağaçların aşılama aşılammaması arasında fark yoktur.²⁰¹

¹⁹⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 106; *Vecîz*, s.143.

¹⁹⁷ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 14.

¹⁹⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 107.

¹⁹⁹ Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 49.

²⁰⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 138. ; *Vecîz*, s.149.

- İmam Gazzâlî: Meyveleri tam olgunlaşmadan satmak caiz değildir.

İmam Ebu Hanife: Meyveleri tam olgunlaşmadan satmak caizdir. Müşterinin, meyvenin olgunlaşmıncaya kadar ağaçta kalmasını şart koşması akdi fesh eder.²⁰²

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'a göre, meyvenin ağaçta kalması şartıyla satılması caiz değildir. İmam Muhammed'e göre, bu satış istihsan prensibinden dolayı caizdir.²⁰³

Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

ac- Görme Muhayyerliği

- İmam Gazzâlî: Bir kimse görmediği malı satın alamaz.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse görmediği malı satın alabilir. Bu durumda müşterinin görme muhayyerliği vardır.²⁰⁴

İmam Muhammed *Asl* ve Tahâvî *Muhtasar*'ında, Hanefilere göre, bir kimse görmediği malı satın alabilir. Gördüğü zamanda muhayyerdir.²⁰⁵

Buna delil olarak şu hadisi getirirler:

"من اشترى شيئاً لم يره فهو بالخيار إذا راه"

Kim görmediği bir şeyi satın alırsa gördüğü zaman muhayyerdir.²⁰⁶

Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

ad- Ayıp Muhayyerliği

• İmam Gazzâlî: Köle ve cariyenin, ağız ve koltuk altının kokması her ikisi için de bir kusurdur.

²⁰¹ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 78.

²⁰² Gazzâlî, *Vasît*, II, 140.

²⁰³ Tahâvî, *el-Muhtasar*, 98; Serahsî, *Mebûsût*, XII, 195-196.

²⁰⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 72; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 139.

²⁰⁵ Şeybânî, *el-Asl*, V, 141; Tahâvî, *el-Muhtasar*, 84.

²⁰⁶ Dârekutnî, *Sünen*, III, 4; Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, II, 14.

İmam Ebu Hanife: Ağız ve koltuk altının kokması köle için bir kusur değildir. Ama cariyeye için bir kusurdur.²⁰⁷

İmam Muhammed *Asl* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, cariyelerde ağız kokusu bir kusurdur. Ağız kokusu, kölelerde bir hastalıktan dolayı değilse bir kusur sayılmaz. Cariyelerde koltuk altının kokması bir kusurdur. Fakat kölelerde bir kusur değildir.²⁰⁸

İmam Muhammed ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Köle ve cariyenin, yatağını ıslatmayı adet haline getirmeleri bir ayıptır.

İmam Ebu Hanife: Köle ve cariyenin, yatağını ıslatmayı adet haline getirmeleri bir ayıp sayılmaz.²⁰⁹

Kudûr'i *Muhtasar*'ında Hanefilere göre, bülüğ çağına erinceye kadar köle ve cariyenin yatağını ıslatması bir kusur değildir. Bülüğ çağına erdikten sonra da tedavi oluncaya kadar bu bir kusur sayılmaz.²¹⁰

Kudûr'i'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Zina köle ve cariyelerde bir eksikliklerdir.

İmam Ebu Hanife: Zina cariyelerde bir eksikliklerdir(kusurdur). Ama kölelerde bir eksiklik değildir. Cariyelerde hayız bozukluğu varsa bu da bir eksikliklerdir.²¹¹

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, bir köle satın alan onun zinakar olduğunu öğrense onu iade edemez. Çünkü o, evin dışında ki işleri yapmak için satın alınır. Bu da alış maksadına engel olmaz. Ama cariyenin zinakar olduğunu öğrense iade edebilir. Çünkü o, evle iç içedir ve böyle birisi sahibinin namusunu kirletebilir.²¹²

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

²⁰⁷ Gazzâlî, *Vasît*, II, 111; *Vecîz*, s.144.

²⁰⁸ Şeybânî, *el-Asl*, V, 174-175; Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 107.

²⁰⁹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 44.

²¹⁰ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 20.

²¹¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 111.

²¹² Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 106-107.

• İmam Gazzâlî: Hayvanı satarken tasriye (satıcının, hayvanın sütü fazla sanılsın diye satıştan bir müddet önce sağmaması) yapmak haramdır. Böyle bir durumda alıcının üç gün muhayyerlik hakkı vardır. Yani üç gün içinde iade edebilir. Müşteri hayvanı iade ederken sütü telef etmişse bunun yerine bir sa' hurma vermesi gerekir.

İmam Ebu Hanife: Hayvanı satarken tasriye yapmak alışverişe engel değildir.²¹³

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, tasriye (sütün memede bırakılması suretiyle fazla gösterilmesi) bir kusur değildir.²¹⁴

• İmam Gazzâlî: Satıcının akit esnasında hiçbir ayıptan dolayı malı almayacağını şart koşması durumunda dört görüş vardır:

a- Satıcı akit esnasında satılan malı, hiçbir ayıptan ötürü geri almam diye şart koşsa bu akit sahih olur.

b- Böyle bir şart akdi fesh eder.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir şart akdi fesh etmez.

c- Böyle bir durumda akit geçerlidir. Şart batıldır.

İmam Ebu Hanife: Akitte şartta geçerlidir.

d- Böyle bir şart sadece hayvanların satışında geçerlidir. Diğer mallarda akdi fesada uğratar.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir şart tüm alışverişlerde geçerlidir.²¹⁵

Kudûrî, *Muhtasar* ve Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*'de, Hanefilere göre, satıcı akit esnasında hiçbir ayıptan dolayı malı almayacağını şart koşarsa müşteri artık o malı iade edemez. Şartta alışveriş de geçerlidir.²¹⁶

Kudûrî ve Kâsânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetlerin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

²¹³ Gazzâlî, *Vecîz*, s.144.

²¹⁴ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 80; Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 38.

²¹⁵ Gazzâlî, *Vecîz*, s.145

²¹⁶ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 23; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VII, 3324.

• İmam Gazzâlî: Yumurta ve cevizi kırmak veya kavunu kesmek gibi malın bozuk olup olmadığı yeni bir ayıbın oluşmasıyla anlaşılıyorsa, bu durumda mal kusurlu çıkarsa mal sahibine iade edilir ve değer farkı ödenmez.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir durumda hüküm kavun için geçerli değildir. Kavun geri iade edilmez ve mal kusurlu çıkarsa değer farkı ödenir.²¹⁷

İmam Muhammed *Câmiu's-sağîr* ve Serahsî *Mepsût'ta*, Hanefilere göre, meyveleri kesmek ve cevizi kırmak müşteri tarafından işlenen yeni bir kusurdur. Bu da malın iade edilmesine engeldir. Ayıplı malı iade etmek müşterinin zararını azaltmak içindir. Fakat iade edilince satıcı zarar etmiş olur. Bunu yaparken satıcıyı zarara sokmayacak tarzda yapmak gerekir.²¹⁸

İmam Muhammed ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Yavru ve ücret gibi maldan ayrı meydana gelen munfasıl ziyadelikler, malı geri vermeye mani değildir.

İmam Ebu Hanife: Malda meydana gelen munfasıl ziyadelikler malı geri vermeye manidir.²¹⁹

Serahsî *Mepsût'ta*, Hanefilere göre, yavru, süt ve meyve gibi munfasıl ziyadelikler ayıptan dolayı malın iade edilmesine engeldir.²²⁰

• İmam Gazzâlî: Müşteri satın aldığı cariye ile beraber olursa böyle bir beraberlik o cariyeyi iade etmeye engel teşkil etmez.

İmam Ebu Hanife: Müşteri satın aldığı cariye ile beraber olursa böyle bir beraberlik cariyeyi iade etmeye engel teşkil eder.²²¹

İmam Muhammed *Asl*, Serahsî *Mepsût'ta*, Hanefilere göre, cariye ile cinsel ilişkide bulunmak cariyeye karşı işlenmiş bir suç gibidir ve bu cariye'nin iade edilmesine engeldir.²²²

²¹⁷ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 46.

²¹⁸ Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, 74; Serahsî, *Mepsût*, XIII, 115,116.

²¹⁹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 146.

²²⁰ Serahsî, *Mepsût*, XIII, 104.

²²¹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 146.

²²² Şeybânî, *el-Asl*, V, 138; Serahsî, *Mepsût*, XIII, 95.

ae- Tayin Muhayyerliği

• İmam Gazzâlî: Bir kimse, bu kölelerden birini, bu elbiselerden birini veya bu sürüdeki bir koyunu sattım derse, hangisi olduğunu tayin etmezse bu akit batıl olur.

İmam Ebu Hanife: Eğer bayi' üç köleden birini sana sattım. Senin için ayrıca tayin muhayyerliğin de var derse bu akit sahihtir. Ama elbisede durum değişiyor. Elbise de üç elbise üzerindeki satışlarda şart muhayyerliği olmadan yapılan akit sahih değildir.²²³

Serahsî *Mebisût'ta*, Hanefilere göre, bir kimse üç gün muhayyer olmak şartıyla üç parça kumaşı dilediğini seğip diğerlerini iade etmek üzere alabilir. Üç parça kumaştan fazla olursa akit fasittir. İmam Züfer'e göre, üç veya daha az kumaşta da akit fasit olur.²²⁴

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

C- şARTLARI

1- Sıhhat

Akdin sıhhat şartları, semen malum ve mevcut olacak, zarar olmayacak ve fasit bir şart olmayacak.

a- Nisbeti İsaleti Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Hayvanla etin karşılıklı satışı, akdi fasit kılar.

İmam Ebu Hanife: Hayvanla etin karşılıklı satışı, akdi fasit kılmaz.²²⁵

İmam Muhammed *el-Asl* ve Kâsânî *Bedâiu's-sanâi'*de, hayvanla etin satışı kıyasa göre akdi, fasit kılar. Fakat İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf kıyası terk edip böyle bir satışı caiz olduğunu hükmüne varmışlardır. İmam Muhammed ise etle koyunun satışını fasit görmektedir.²²⁶

İmam Muhammed ve Kâsânî'in aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

²²³ Gazzâlî, *Vasît*, II, 69; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 138.

²²⁴ Serahsî, *Mebisût*, XIII, 55.

²²⁵ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 141.

²²⁶ Şeybânî, *el-Asl*, V, 55; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VII, 74.

- İmam Gazzâlî: Fasit akit malın kabzedilmesi (teslimi) ile mülkiyet ifade etmez.

İmam Ebu Hanife: Fasit akit malın kabzedilmesiyle mülkiyet ifade eder.²²⁷

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût*'da, Hanefilere göre, fasit akit malın kabzedilmesiyle mülkiyet ifade eder.²²⁸

- İmam Gazzâlî: Bir kimse bir köleyi satarken onun azad edilmesini şart koşsa bu şart geçerlidir.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse bir köleyi satarken onun azad edilmesini şart koşsa bu şart diğer fasit şartlar gibi akdi fesada uğrattır.²²⁹

Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*'de, Hanefilere göre, bir kimse bir köleyi satarken onun azad edilmesini şart koşsa bu caiz değildir. Böyle bir şart akdi fasid kılar.²³⁰

2- Nefaz

Akdin nafiz olması için mülkiyet veya velayetin olması lazımdır. Bunlardan biri eksik olursa akit mevkuף olur.

a- Nisbeti İ̇sabetli Olan Görüşler

aa- Vekâlet

- İmam Gazzâlî: Had ve kısas cezasını gerektiren davalarda vekil tayin etmek caizdir. İmam Ebu Hanife: Had ve kısas cezasını gerektiren davalarda vekil tayin etmek caiz değildir.²³¹

İmam Muhammed *Câmiu's-sağîr*'de, had ve kısas cezası gerektiren davalarda müvekkil hasta olur veya üç günlük uzaklıkta ki bir mesafede bulunursa ve hasmın rızası alınırsa vekil tayin edilebilir.²³²

²²⁷ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 142.

²²⁸ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 85; Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 23.

²²⁹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 92.

²³⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VII, 225.

²³¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 178; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 183.

²³² Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 407.

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, kamu suçları konumunda olan hadler ve kısas mevzuları dışında vekil tayin etmek caizdir. Hadler ve kısasta da hasmın rızası şarttır.²³³

İmam Muhammed, Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Hasmın rızası olmadan bir davaya vekil tayin etmek caizdir.

İmam Ebu Hanife: Hasmın rızası olmadan bir davaya vekil tayin etmek caiz değildir.²³⁴

Tahâvî *Muhtasar*, Serahsî *Mebûsût* ve Semerkandî *Tuhfetu'l-fukaha*'da, İmam Ebu Hanife'ye göre, bir kimse bir davada birini vekil yapacaksa karşı tarafın rızasını almak zorundadır.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise, vekil tayin etmede hasmın rızası şart değildir derler.²³⁵

Tahâvî, Serahsî ve Semerkandî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Vekil herkesle alışveriş yaptığı gibi akrabasıyla da yapabilir.

İmam Ebu Hanife: Vekil, hakkında şehadeti kabul edilmeyen akrabasıyla alışveriş akdi yapamaz.²³⁶

İmam Muhammed *Asl*'da, vekil olan kimse malı, kendisini vekil tayin eden kimsenin kölesi ve mükâtepe kölesi dışında ki herkese satabilir.²³⁷

Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife'ye göre, vekil olan kimse, hakkında şahitliği kabul olmayan bir yakınına bir şey satsa bu caiz değildir.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, vekil olan kimse bu malı kendisini vekil tayin eden kimsenin kölesi ve mükâtepe kölesi dışında herkese satabilir.²³⁸

²³³ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 108; Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 9.

²³⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 178.

²³⁵ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 108; Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 7; Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, III, 384.

²³⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 182.

²³⁷ Şeybânî, *el-Asl*, V, 191-192.

²³⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 32-33.

İmam Muhammed ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Vekil, müvekkilinin borcunu affedemez.

İmam Ebu Hanife: Vekil müvekkilinin borcunu onun adına affedebilir.²³⁹

Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife'ye göre, davaya vekil olan kimse müvekkili adına bağış yapma, satış yapma ve sulh yapma hakkına sahip değildir.²⁴⁰

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: İhtilafı bir konuda vekil, müvekkili adına, o ihtilafı konuyu ikrar edemez, yani onaylayamaz. Çünkü tevkil kelimesi, şeran ve örfen ikrar manasına gelmez.

İmam Ebu Hanife: Vekil, müvekkili adına, ihtilafı bir konuda hâkimin huzurunda ikrarda bulunabilir.²⁴¹

İmam Muhammed *Câmiu's-sağîr*'de, Ebu Hanife'ye göre, vekil, müvekkili adına, ihtilafı bir konuda sadece hâkimin huzurunda ikrarda bulunabilir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, müvekkilin hâkimin huzurunda veya başka bir yerde ikrarda bulunması arasında fark yoktur.²⁴²

İmam Muhammed'in aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Çocuğun vekil tayin edilmesi sahih değildir.

İmam Ebu Hanife: Çocuğun vekil tayin edilmesi sahihtir.²⁴³

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, çocuk akıllı olduğu zaman vekil tayin edilmesi caizdir.²⁴⁴

- İmam Gazzâlî: Çocuk ve kadının vekil tayin etmesi sahih değildir.

²³⁹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 183.

²⁴⁰ Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 5.

²⁴¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 187.

²⁴² Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 406.

²⁴³ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 84.

²⁴⁴ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 110; Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 12.

İmam Ebu Hanife: Çocuk ve kadının vekil tayin etmesi sahihtir.²⁴⁵

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, çocuğa vekâlet için izin verildiyse vekil tayin edebilir.²⁴⁶

• İmam Gazzâlî: Müvekkil mutlak satış akdi için vekil tayin ederse, vekil malı akdin yapıldığı beldenin parasından başka bir para ile satamaz.

İmam Ebu Hanife: Vekil malı akdin yapıldığı beldenin parasından başka biri para ile satabilir.²⁴⁷

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, vekil, alış verişin aslını yerine getirdikten sonra, paranın niteliği yönünden sınırlandırılmaz.²⁴⁸

• İmam Gazzâlî: Müvekkil vekilini malı peşin satsın diye vekil kılarsa, vekil bunu vadeli satamaz.

İmam Ebu Hanife: Müvekkil vekili malı peşin satsın diye vekil kılarsa, vekil bunu vadeli satabilir.²⁴⁹

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, vekil tayin eden kimsenin sözü alış verişin aslını ilgilendiren konularda kabul edilmesi gerekir. Vekil tayin eden kimsenin müvekkile malı peşin satmasını şart koşması alışverişi sınırlamadır.²⁵⁰

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz'*deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Müslüman bir zimmîyi kendine vekil tayin edip, vekil de onun adına içki satın alması caiz değildir.

Ebu Hanife'ye göre: Müslüman bir zimmîyi kendine vekil tayin edip, vekil de onun adına içki satın alsa caizdir.²⁵¹

²⁴⁵ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 84.

²⁴⁶ Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 13.

²⁴⁷ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 184.

²⁴⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 35.

²⁴⁹ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 184.

²⁵⁰ Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 34–35.

²⁵¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 90.

Serahsî *Mabsût'ta*, İmam Ebu Hanife'ye göre, bir müslüman bir zimmîyi içki satın alması için vekil yapsa bu satış geçerlidir.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, akdin asıl sahibi müslüman olduğu için bu caiz değildir.²⁵²

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît'teki* nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

ab- Fuzûlî'nin Akdi

- İmam Gazzâlî: Fuzûlî'nin akdi geçersizdir.

İmam Ebu Hanife: Fuzûlî'nin akdi mevkuftur. Asil olan kişi onaylarsa nafiz hale gelir.²⁵³

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mabsût'ta*, Hanefilere göre, fuzûlînin akdi sahibinin iznine bağlıdır. Sahibinin sonradan verdiği icazet akdin başında verilen vekâlet gibidir.²⁵⁴

b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Vekâlet, hem vekil için hem de müvekkil için caiz olan bir akittir. Müvekkil, vekili hazır iken veya değilken azlederse veya vekâletini kaldırdım derse vekil azledilmiş sayılır.

İmam Ebu Hanife: Vekil hazır değilken azledilse azledilmiş sayılmaz.²⁵⁵

Serahsî *Mabsût'ta*, Hanefilere göre, vekâlet veren kişi vekil kıldığı kişiyi dilediği zaman azledebilir. Çünkü vekâlet akdi caiz bir akittir.²⁵⁶

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz'deki* nisbetin yanlış olduğunu söyleyebiliriz.

²⁵² Şeybânî, *el-Asl*, V, 207; Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 331; Serahsî, *Mabsût*, XIII, 138.

²⁵³ Gazzâlî, *Vasît*, II, 66; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 138. (Fuzûlî, asil yada vekil olmaksızın başkası adına tasarrufta bulunan kişidir.).

²⁵⁴ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 82-83; Serahsî, *Mabsût*, XIII, 153.

²⁵⁵ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 187.

²⁵⁶ Serahsî, *Mabsût*, XIX, 6-7.

D- ÇEŞİTLERİ

1- Sarf

Sarf akdi, parayı parayla değiştirmektir. Kısaca para bozmakda denir.²⁵⁷

Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Bütün alışverişlerde kabd (tekabud) şarttır.

İmam Ebu Hanife: Sarf akdi hariç bütün alışverişlerde kabd (tekabud) şart değildir. Fakat sarf akdinde şarttır. Ayrıca ribanın gerçekleşmediği bütün mallarda, ribanın gerçekleşmemesi için şart koşulan bütün şartlar düşer.²⁵⁸

Tahâvî, Kudurî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefiler göre, sarf akdinde muhayyerlik ve vadeli satış yoktur. Sarf akdini diğer akitlerden ayıran fark, her iki bedelin akdin yapıldığı mecliste teslim edilmesidir.²⁵⁹

Tahâvî, Kudurî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

2- Selem

Selem, ücret peşin mal veresiye olmak şartıyla yapılan akittir.²⁶⁰

a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Selem akdinde seleme konu olan mal için özellikle te'cil (vade) şart koşulur mu?

Vadeli olmasını şart koşmak gerekli değildir.

İmam Ebu Hanife: Malın tesliminde vadenin şart koşulması gereklidir.²⁶¹

Tahâvî, *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, selemde vadenin belirlenmesi şarttır.²⁶²

²⁵⁷ Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, s. 167. (Sarf, nakdi nakde bey' etmektir. Mecelle, md. 121).

²⁵⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 76; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 39.

²⁵⁹ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 75; Serahsî, *Mebûsût*, XIV, 3.

²⁶⁰ Kudurî, *el-Muhtasar*, II, 42; Mevsilî, *el-Muhtar*, II, 40.

²⁶¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 245; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 154.

²⁶² Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 86; Kudurî, *el-Muhtasar*, II, 47; Serahsî, *Mebûsût*, XII, 124-127.

Kudurî *Muhtasar*'ında, Hanefilere göre, selem yapıldığı zaman belirli bir vadenin tesbit edilmesi şarttır.²⁶³

Tahâvî, Kudurî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Selem akdi yapıldığı zaman, mal mevcutsa bu durumda selem akdi gerçekleşmiş olur. Mal sonradan yok olsa da selem caizdir.

İmam Ebu Hanife: Selem yapılıp malın teslim zamanı geldiğinde malın aynen duruyor olması şarttır. Mal o esnada bulunmazsa selem sahih olmaz.²⁶⁴

Tahâvî ve Kudurî *Muhtasar*'ında, Hanefilere göre, selem caiz olabilmesi için seleme konu olan şeyin sıfatlarının tam olarak belirlenmesi ve akit yapıldığı andan teslim vaktine kadar malın bulunması şarttır.²⁶⁵

• İmam Gazzâlî: Hayvanın türü ve özellikleri belli olduğu zaman selem yapılabilir.

İmam Ebu Hanife: Hayvanın selemi yapılamaz.²⁶⁶

İmam Muhammed *Asl*'da, hayvanlarda selem yapılamayacağını ifade eder.²⁶⁷

Tahâvî ve Kudurî *Muhtasar*'ında, Hanefilere göre, hayvanların hiçbirisinde selem yapılamaz.²⁶⁸

Bu konuda ki delilleri şu hadistir.

"إن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن السلم في الحيوان"

Hz. Peygamber (s.a.v.) hayvanlarda selem yapmayı yasakladı.²⁶⁹

İmam Muhammed, Tahâvî ve Kudurî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

²⁶³ Kudurî, *el-Muhtasar*, II, 43.

²⁶⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 247; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 154.

²⁶⁵ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 86; Kudurî, *el-Muhtasar*, II, 42.

²⁶⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 250. Gazzâlî, *Vecîz*, s. 155.

²⁶⁷ Şeybânî, *el-Asl*, V, 8.

²⁶⁸ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 86; Kudurî, *el-Muhtasar*, II, 42.

²⁶⁹ Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, IV, 46.

• İmam Gazzâlî: Selemin sıhhati için satış bedelinin tartı ve ölçüyle belli olması şart değildir. Götürü yollu da belirlenebilir.

İmam Ebu Hanife: Selemin sıhhati için gereken şartlardan bir tanesi, satış bedelinin götürü olmayıp, tartı ve ölçüyle belli olmasıdır.²⁷⁰

İmam Muhammed *Asl* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, selemde, halk arasında bilinmeyen ve sabit olmayan şeylerle bir şeyi ölçmek veya tartmak sahih değildir. Sabit olmayan tartılarla tartıp selem yapmak caiz değildir.²⁷¹

İmam Muhammed ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Selem de malın teslimi için zaman olarak, nevruz bayramında veya mehrican da teslim şart koşulsa böyle bir zaman tayini caizdir.

İmam Ebu Hanife: Selem de malın teslimi için zaman olarak, nevruz bayramında veya mehrican da teslim şart koşulsa böyle bir zaman tayini caiz değildir.²⁷²

İmam Muhammed *Câmiu's-sağîr* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, bir kimse ücreti nevruz bayramında veya mehrican da vermek şartıyla bir şey satın alırsa bu akit fasit olur. Çünkü bu bayramlar Müslümanların bayramı olmadığından bu bayramların zamanını takip edip bilemezler. Böyle bir süre belirlemek akdi fesada uğratır.²⁷³

b- Tesbiti Yapılamayan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Şafîiler ve İmam Ebu Hanife, selem'de ayların biri eksik yani ayın ortasından, sonundan başlıyorsa, diğer aylar otuza tamamlanır.²⁷⁴

3- Bey'u'l-İyne

Bey'u'l-iyne: Satıcıdan malı veresiye alıp aynı mecliste evvelki fiyattan noksan bir fiyatla peşin olarak satıcıya geri satmaktır.²⁷⁵

²⁷⁰ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 154.

²⁷¹ Şeybânî, *el-Asl*, V, 13; Serahsî, *Mebûsût*, XII, 141.

²⁷² Gazzâlî, *Vecîz*, s. 154.

²⁷³ Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 330; Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 28.

²⁷⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 246; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 154.

²⁷⁵ Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri*, s. 131.

Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Bey'u'l-iyne caizdir.

İmam Ebu Hanife: Bey'u'l-iyne caiz değildir.²⁷⁶

Tahâvî *Muhtasar*'ında, Hanefilere göre, böyle bir akitte ilk alışveriş geçerlidir. İkinci alışveriş batıldır.²⁷⁷

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, bey'u'l-iyne istihsan prensibine göre geçerli değildir. Bunun sebebi de bu muamelenin faize benzemesidir.²⁷⁸

Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

E- BAZI AKİTLERLE İLGİLİ ÖZEL HÜKÜMLER

1- Kefâlet Akdi

Kefâlet, bir şeyin istenmesi hususunda kefilin zimmetini asilin zimmetine katmaktır.²⁷⁹

Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: İflas ederek ölmüş bir kimseye kefil olunabilir.

Ebu Hanife'ye göre: İflas ederek ölmüş bir kimseye kefil olunamaz.²⁸⁰

Kudurî *Muhtasar* ve Kâsânî *Bedâiu's-sanâi'*'de Ebu Hanife'ye göre, ölmüş ve geride hiçbir mal bırakmamış bir kimseye kefil olunamaz. Fakat İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf'a göre, böyle bir kimseye kefil olunabilir.²⁸¹

Kudurî ve Kâsânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Alacaklı alacağını kefile hibe eder veya tasadduk ederse kefil borçtan kurtulur. Kefilde borçludan bir şey isteyemez.

²⁷⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 77.

²⁷⁷ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 82.

²⁷⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 122.

²⁷⁹ Mevsilî, *el-Muhtar*, II, 200. (Kefâlet, bir şeyin mutalebesi hakkında zimmeti zimmete zammetmektir. Mecelle, md. 612).

²⁸⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 159, Gazzâlî, *Vecîz*, s. 178.

²⁸¹ Kudurî, *el-Muhtasar*, II, 159; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VII, 401.

İmam Ebu Hanife: Alacaklı alacağını kefile hibe eder veya tasadduk ederse kefil borçtan kurtulur. Kefil de borçludan onu isteyebilir.²⁸²

İmam Muhammed *Câmiu's-sağîr'de*, alacaklı kefile sen bu malda bana karşı beri oldun derse kefil ödediği parayı almak için asile döner. Fakat seni beri kıldım derse asile dönemez.²⁸³

Tahâvî *Muhtasar'ında*, Hanefilere göre, alacaklı alacağını kefile hibe eder veya tasadduk ederse kefil borçtan kurtulur. Kefil o alacağı asıl borçludan isteyebilir.²⁸⁴

İmam Muhammed ve Tahavî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît'teki* nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Mekfulün bih, üzerinde kefâletin gerçekleştiği haktır. Mekfulün bihle alakalı şartlar şunlardır: Akit esnasında bu hak sabit olmalıdır, hak lüzumlu olmalıdır, borç kefil tarafından bilinmelidir, kefil olunan hak teberru edilebilen haklardan olmalıdır.

İmam Ebu Hanife: Mekfulün bih akit esnasında sabit olmak zorunda değildir. Bu hakkın lüzumlu olması şart değildir. Borcun kefil tarafından bilinmesi şart değildir.²⁸⁵

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, kefil olunan şeyin bilinmesi kefâlet için şart değildir.²⁸⁶

• İmam Gazzâlî: Kefil olmayı bir şarta veya zamana bağlamak caiz değildir.

İmam Ebu Hanife: Kefil olmayı bir zamana ve şarta bağlamak caizdir.²⁸⁷

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, kefilliği şarta ve zamana bağlamak caizdir.²⁸⁸

2- İkrar

İkrar, kişinin bir başkasına ait olup, kendisi üzerinde bulunan bir hakkı ortaya çıkaran bir itiraftır.²⁸⁹

²⁸² Gazzâlî, *Vasît*, II, 165.

²⁸³ Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 372.

²⁸⁴ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 105

²⁸⁵ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 178.

²⁸⁶ Serahsî, *Mebûsût*, XIX, 177.

²⁸⁷ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 179.

²⁸⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XX, 2-3.

²⁸⁹ Mevsilî, *el-Muhtar*, II, 253.

a- Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Bir kimse mutlak ikrarda bulunur ve sebebini zikretmezse bu ikrar geçersizdir. Şafî mezhebinde ikinci bir görüş ki bu kıyasa uygun olan görüştür. Böyle bir ikrar geçerlidir.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse mutlak ikrarda bulunur ve sebebini zikretmezse bu mümkün bir şeye haml edilir ve sahihtir.²⁹⁰

Merğînânî *Hidaye* ve Mevsilî *Muhtar*'da, İmam Ebu Hanife'ye göre, ana karnındaki çocuk ile ikrarda bulunmak caizdir ve mülkü olmaya elverişli bir sebep (miras ve vasiyet gibi) zikredilince, ana karnındaki çocuk için ikrarda bulunmak caiz olur.

İmam Muhammed'e göre, mülkü olmaya elverişli bir sebep zikredilmeden ana karnındaki çocuğa ikrarda bulunulursa bu ikrar sahih olur. Bu durumda zikredilen sebep uygun bir sebebe hamledilir.

İmam Ebu Yusuf: Bu ikrar sahih olmaz. Çünkü âdete göre mutlak ikrar, muameleler sebebiyle verilmesi vacip olan şeylere yönelir. Beraat-i-zimmette asıldır.²⁹¹

Merğînânî ve Mevsilî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz

• İmam Gazzâlî: Üzerimde büyük bir borç var diyen kişinin bu ikrarı, ancak ikrar edeceği miktarın en azına haml edilir.

İmam Ebu Hanife: Üzerimde büyük bir borç var diyen kişinin bu ikrarı ancak iki yüz dirhemle açıklanırsa kabul edilir.²⁹²

Serahsî *Mabsût* ve Semerkandî *Tuhfetu'l-fukaha*'da, İmam Ebu Hanife'ye göre, bir kimse filanın bende çok dirhem borcu var derse, bu borç on dirhemdir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise, böyle diyen bir kimsenin iki yüz dirhem borçlanmıştır. Çünkü iki yüz dirhem nisap miktarıdır ve kişiyi zengin kılar.²⁹³

²⁹⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 198.

²⁹¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 179; 228; Mevsilî, *el-Muhtâr*, II, 158.

²⁹² Gazzâlî, *Vasît*, II, 202; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 191.

²⁹³ Serahsî, *Mabsût*, XIII, 97-98; Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, III, 325.

Serahsî ve Semerkandî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Bir kimse, şöyle derse, “*كذا درهم*” bu bir dirhemdir. “*كذاكذارهما*” bu iki dirhemdir.” *كذا وكذارهما* “ bu da iki dirhemdir.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse, şöyle derse, “*كذا درهم*” bu yirmi dirhemdir.

“*كذاكذارهما*” bu on bir dirhemdir. “*كذا وكذارهما*” bu yirmi bir dirhemdir.²⁹⁴

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, bir kimse onun bende şu, şu kadar borcu var derse bu on bir dirhemdir. Şu ve şu kadar dirhem borcu var derse, bu da yirmi bir dirhemdir.²⁹⁵

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Bir kimse, şöyle derse “*علي الف ودرهم*” veya şöyle derse “*الف وثوب*” bu durumda kastedilen şey müphem kalmıştır. Yoksa kastedilen şey bunlara atf edilen şeyler değildir.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse, şöyle derse, “*علي الف ودرهم*” bu bin dirhemdir. Çünkü vezni ve keyliler de böyledir. Şayet şöyle derse “*الف وثوب*” bu bin ve bir elbisedir. Çünkü elbise vezni ve keyli değildir.²⁹⁶

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, bir kimse şöyle derse “*له علي مائة ودرهم*” bu, onun bende yüz ve bir dirhem alacağı var demektir.²⁹⁷

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Bir kimse filan kişinin benim yanımda testide yağı, pusta tereyağı veya kınında kılıcı var derse sadece kaplarda ki şeyleri kastetmiş olur, kapları kastetmiş olmaz.

İmam Ebu Hanife: Bu durumda hem kapları hem de kapların içindeki şeyleri kastetmiş olur.²⁹⁸

²⁹⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 203; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 191.

²⁹⁵ Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 98.

²⁹⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 203.

²⁹⁷ Serahsî, *Mebûsût*, XIII, 99.

Merğînânî *Hidaye*'de, Hanefilere göre, bir kimse sepette bulunan hurmayı ikrar ederse, hem sepeti hemde hurmayı ikrar etmiş olur.²⁹⁹

Mevsilî *Muhtâr*'da, Hanefilere göre, bir kimse kılıç borcu olduğunu ikrar etse, hem kılıcı hem de kınını kastetmiş olur.³⁰⁰

Merğînânî ve Mevsilî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Veciz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Bir şeyi kendi cinsinden olmayan bir şeyden istisna etmek sahihtir.

İmam Ebu Hanife: Cinsi olmayan bir şeyden yapılan istisna sahih değildir. Ancak vezninin keyliden veya keylinin vezniden istisna edilmesi caizdir.³⁰¹

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mabsût*'ta, İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'a göre, vezni, keyli ve adedi şeylerin birbirinden istisna edilmesi caizdir.

İmam Muhammed ve İmam Züfer ise, bir şeyin cinsinin dışında bir şeyden istisna edilmesi caiz değildir.³⁰²

Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Kişi üzerinde bulunan bir hakkı ikrar ederse, bu sahihtir. Mesela, onun bende bir alacağı var dediği zaman, o şey azda olsa bu ikrar kabul edilir.

İmam Ebu Hanife: Bu ikrar sahih değildir.³⁰³

Serahsî *Mabsût*'ta, Hanefilere göre, "bir kimse üzerimde bir borç vardır" derse bu bir dirhemden aşağı bir malsa ikrarı kabul edilmez.³⁰⁴

- İmam Gazzâlî: Hasta olan kişi akrabasıyla alakalı bir ikrarda bulunursa bu sahihtir.

İmam Ebu Hanife: Hastanın akrabasıyla alakalı ikrarı geçerli değildir.³⁰⁵

²⁹⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 204; Gazzâlî, *Veciz*, s. 192.

²⁹⁹ Merğînânî, *el-Hidaye*, III, 178.

³⁰⁰ Mevsilî, *el-Muhtâr*, II, 157.

³⁰¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 212.

³⁰² Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 114; Serahsî, *Mabsût*, XVIII, 87-88.

³⁰³ Gazzâlî, *Veciz*, s. 191.

³⁰⁴ Serahsî, *Mabsût*, XVIII, 99.

Tahâvî *Muhtasar*'ında, Hanefilere göre, hasta olan bir kimsenin akrabası lehine mal ve borç ikrarında bulunması batıldır. Fakat geride kalan diğer mirasçılar bunu ona bağışarlarsa bu ikrar sahihe dönüşür.³⁰⁶

Serahsî *Mebûsât*'ta, Hanefilere göre, hasta olan bir kimsenin akrabası lehine mal ve borç ikrarında bulunması geçerli değildir.³⁰⁷

Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu fakat eksik olduğunu söyleyebiliriz.

b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Kölenin ikrarı, cezayı gerektiren durumlarda kabul edilir.

İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer: Şafii'lere muhalefet ederek, kölenin ikrarı kabul edilmez diyorlar.³⁰⁸

Mevsilî *Muhtâr*'da, Hanefilere göre, kölenin sözleri hakkında geçerlidir. Hadd yahut kısas gerektiren bir suçu ve eşini boşadığını ikrar ederse bunlar gerçekleşir.³⁰⁹

Mevsilî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin yanlış olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Bir kimse ölür ve geride bir çocuk bırakır. Bu çocukta bir kardeşi olduğunu ikrar ederse, bu ikrarı geçerlidir.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse ölür ve geride bir çocuk bırakır. Bu çocukta bir kardeşi olduğunu ikrar ederse, ölen kişi ardından iki çocuk bırakmadıysa, bu kardeşin ikrarına itibar edilmez.³¹⁰

Mevsilî *Muhtâr*'da Hanefilere göre, babası ölen kimse, birisinin kardeşi olduğunu ikrar etse bu kimse mirasta ona ortak olur. Fakat nesebi babasından sabit olmaz.³¹¹

Mevsilî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Veciz*'de ki nisbetin yanlış

³⁰⁵ Gazzâlî, *Vasît*, II, 197.

³⁰⁶ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 116.

³⁰⁷ Serahsî, *Mebûsât*, XVIII, 31.

³⁰⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 196.

³⁰⁹ Mevsilî, *el-Muhtâr*, II, 113.

³¹⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 215; Gazzâlî, *Veciz*, s. 195.

³¹¹ Mevsilî, *el-Muhtâr*, II, 164-165.

olduğunu söyleyebiliriz.

c- Tesbiti Yapılamayan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Küçük bir çocuk ölse ve geriye miras da bırakmış olsa, biri gelip bu çocuk bendendir dese bu sözü kabul edilir. Töhmets sebebiyle bu sözü inkâr olunmaz.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir durumda töhmets sebebiyle bu ikrar kabul edilmez.³¹²

3- Havâle Akdi

Havâle, borcu birinin zimmetinden diğersinin zimmetine katmaktır.³¹³

a- Nisbeti İsaletli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Havâlede muhil (borçlu) ve muhtalin (alacaklı) rızası şarttır. Muhâlün aleyhin (borcu üzerine alan) rızası şart değildir.

İmam Ebu Hanife: Havale’de, muhîl, muhtal ve muhâlün aleyhin rızası şarttır.³¹⁴

Tahâvî *Muhtasar*’ında, havâlede borcu üzerine alan kişinin rızasının şart olduğunu söyler.³¹⁵

• İmam Gazzâlî: Muhâlün aleyh iflas eder veya borcu inkâr ederse, muhile borç geri dönmez.

İmam Ebu Hanife: Muhâlün aleyh iflas ederek ölürse veya borcu inkâr ederse, muhile, borç geri döner.³¹⁶

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût*’ta, İmam Ebu Hanife’ye göre, borcu üzerine alan kişinin havaleyi inkâr edip yemin etmesi durumunda borç asıl borçluya döner. Borcu üzerine alan kişinin müflis olarak ölmesi durumunda da borç asıl borçluya döner.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed’e göre, havale akdi, havâle yapan kimseyi borçtan kurtarır. Borç bir daha havâle yapan kimseye dönmez. Fakat bunun bir istisnası

³¹² Gazzâlî, *Vasît*, II, 213.

³¹³ Mevsilî, *el-Muhtâr*, III, 3.

³¹⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 155; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 176.

³¹⁵ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 102.

³¹⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 156; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 176.

vardır. Hâkim havâle edilen kimsenin iflasına karar verdiği zaman borç tekrar asıl borçluya döner.³¹⁷

Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

b- Nisbeti Hatalı Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Havâle, muhili, muhâlün aleyhin borcundan beri kılar.

Ebu Hanife'ye göre: Havâle, muhili, muhâlün aleyhin borcundan beri kılmaz.³¹⁸

Kudûrî Muhtasar ve Mevsilî Muhtar'da, Hanefilere göre, havâle tam olarak gerçekleştiği zaman, havâle asıl borçluyu borç sorumluluğundan kurtarır.³¹⁹

İmam Züfer ise, havâlenin asıl borçluyu borç sorumluluğundan kurtarmayacağını ifade etmiştir.³²⁰

Kudûrî ve Mevsilî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin yanlış olduğunu söyleyebiliriz.

4- Sulh Akdi

Sulh, tarafların, niza ve çekişmeyi önlemek için aralarında karşılıklı anlaşma ile yaptıkları akittir.³²¹

Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: İmam Ebu Hanife'ye göre, bir kimse umuma ait bir cadde üzerinde ki evinde, balkon açarsa bu balkonun oradan geçen kimselere engel teşkil etmemesi lazımdır. Eğer engel teşkil ederse her bir müslüman buna engel olabilir. Hiçbir kimse bunu engellemezse, bunu bu şekilde kabul etmiş sayılırlar.³²²

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife'ye göre, her müslümanın, umumun yolu üzerine kurulmuş bir balkonu kaldırma hakkı vardır. İmam Ebu Yusuf ve İmam

³¹⁷ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 100; Serahsî, *Mebûsût*, XX, 46-48.

³¹⁸ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 176.

³¹⁹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, II, 160; Mevsilî, *Muhtar*, III, 4.

³²⁰ Mevsilî, *Muhtar*, III, 4.

³²¹ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 215.

³²² Gazzâlî, *Vasît*, II, 314; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 173.

Muhammed ise, böyle bir gölge zara verirse kaldırılabilir. Ayrıca böyle bir balkonun zararı yoksa kurulma aşamasında engel olabilirler. Kurulduktan sonra dava edemezler.³²³

Tahavî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Veciz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: İddia edilen bir malın inkârı üzerine yapılan sulh geçersizdir. Meselâ; davalı davayı inkâr ettikten sonra davacıya: "İddia ettiğin bu ev üzerine benimle sulh yap" diye ikrarda bulunursa, malı inkârdan sonra yapılan bu ikrar, sahih olmaz.

İmam Ebu Hanife: İddia edilen bir malın inkârı üzerine yapılan sulh geçerlidir.³²⁴

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, davalı inkâr ettikten sonra taraflar sulh yaparlarsa bu geçerlidir.³²⁵

• İmam Gazzâlî: Alt ve üst katlarda olan iki mal sahibi tavanın kime ait olduğu hususunda ihtilafa düşerlerse, her ikisi bunda ortak olur.

İmam Ebu Hanife: İkisi bu tavan da ortak sayılmazlar. Bu alt kata sahip olana aittir³²⁶

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, aralarında bulunan bu ortak tavan alt kata sahip olana aittir. Üst katında bundan faydalanma hakkı vardır.³²⁷

• İmam Gazzâlî: İki kişi arasında ortak bir duvar olsa ve bu duvarın üzerinde ikisinden birine ait bir giriş bulunsa bu giriş duvarın mülkiyetini ona vermez.

İmam Ebu Hanife: Böyle bir durumda bu kişiye duvarın mülkiyeti geçer.³²⁸

Tahavî Muhtasar'da Hanefilere göre, iki komşu arasındaki bir duvarda komşulardan birine ait bir giriş bulunsa, giriş kime aitse duvarda ona aittir.³²⁹

Tahavî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Veciz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

³²³ Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 100; Serahsî, *Mebûsût*, XX, 144.

³²⁴ Gazzâlî, *Veciz*, s. 172.

³²⁵ Serahsî, *Mebûsût*, I, 621. süleymaniye k. Hekimoğlu nüsha 384 nol kyt

³²⁶ Gazzâlî, *Veciz*, s. 175.

³²⁷ Serahsî, *Mebûsût*, XX, 158.

³²⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 318; Gazzâlî, *Veciz*, s. 174.

³²⁹ Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 99.

5- Hibe Akdi

Hibe, kendisinden faydalanılabilen bir şeyi başkasına temlik etmektir.³³⁰

Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

- İmam Gazzâlî: Satılması caiz olan şeyin hibe edilmesi de caizdir. Bu malın taksim edilmesiyle, taksim edilememesi arasında fark yoktur.

İmam Ebu Hanife: Taksim edilemeyen ortak bir maldaki muayyen bir hisse bağışlanabilir. Ama bu ortak mal taksim edilebiliyorsa bu ortak mal hibe edilemez. Çünkü kişiyi o malı taksime zorlamak ona zarar vermektir.³³¹

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, payları yüzde olarak belirlenmiş ortak mallar bağışlanabilir.³³²

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Bir kimse hibe ettiği şeyi vermeden önce, hibe edilen onun izni olmadan, onu hemen alsa bu caiz değildir.

İmam Ebu Hanife: Bu caizdir. Mülkiyet diğer tarafa geçer.³³³

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, hibe konusu olan mal akdin yapıldığı mecliste bulunursa, hibe edilen hibe edenden onu alırsa sahihtir. Fakat hibede bulunanın izni olmadan malı almışsa kıyasa göre o mala sahip olamaz. Ama istihsana göre o mala sahip olabilir.³³⁴

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Hibe de bulunan kişi hibesinden dönemez. Fakat baba hibesinden dönebilir.

İmam Ebu Hanife: Hibe de bulunan kişi hibesinden dönebilir. Ama baba hibesinden dönemez.³³⁵

³³⁰ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 259.

³³¹ Gazzâlî, *Vasît*, II, 410; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 234.

³³² Serahsî, *Mebûsût*, XII, 50, 65-66.

³³³ Gazzâlî, *Vasît*, II, 410-411.

³³⁴ Serahsî, *Mebûsût*, XII, 57.

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, bir kimse hibesinden dolayı karşılık almamışsa yakın akrabası dışındaki üçüncü kişilere yaptığı hibeden dönebilir. Bir baba çocuğuna hibede bulunursa bundan vazgeçemez.³³⁶

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: İmam Şafî'nin kavli kadimine göre, bir kimse (اعمرتك)şu evi sana ömürlük hibe ettim derse bu sahih bir hibe değildir.

İmam Ebu Hanife: (اعمرتك) lafzı bu evi sana ömürlük verdim demek sahih bir hibedir.³³⁷

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, şu evi yaşadığım sürece kullanman ve sen öldükten sonra geri almak şartıyla sana hibe ettim derse bu geçerlidir.³³⁸

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

6- Riba (Faiz)

Riba, malın mal ile değişiminde akitte karşılığı bulunmayan fazlalıktır.³³⁹

Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Riba da cins şarttır. İlet de nakdi olması veya gıda maddesi olmasıdır. Nakdi olan paranın da cevherinin altın ve gümüş olması gerekir.

İmam Ebu Hanife: Riba da illet cins ve ölçü birliğidir. Cins olan nakdin cevherinin altın ve gümüş olması şart değildir. Nakit olması da yeterlidir.³⁴⁰

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre faizin illeti cins ve ölçü birliğidir. Faizin illeti olan cinsin nakdi olması yeterlidir.³⁴¹

³³⁵ Gazzâlî, *Vasît*, II, 412; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 234.

³³⁶ Serahsî, *Mebûsût*, XII, 53-57.

³³⁷ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 234.

³³⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XII, 95.

³³⁹ Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, III, 202.

³⁴⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 77; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 139.

³⁴¹ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 75; Serahsî, *Mebûsût*, XII, 113.

Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Cinsiyet ribanın illetidir. Cinsiyet tek başına faiz için yeterli değildir.

İmam Ebu Hanife: Riba'da illet olan cins ve ölçü birliğinin bir arada bulunması gerekir.³⁴²

Tahâvî *Muhtasar*'da, Hanefiler göre, keyli ve vezni şeylerde cins birliği de bulunduğu zaman faiz gerçekleşir.³⁴³

Tahâvî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Alış verişte tek başına cins birliği vade (nesie)'yi haram kılmaz. Mesela bir elbise ile diğer bir elbise selem yapılabilir.

İmam Ebu Hanife: Alış verişte tek başına cins birliği vade (nesie)'yi haram kılar.³⁴⁴

Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefilere göre, cins birliği vadeli satışta faiz sebebidir. Mesela bir herat kumaşıyla başka bir herat kumaşı arasında selem yapmak caiz değildir. Çünkü bu durumda faiz gerçekleşir.³⁴⁵

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Daru'l Harp'te riba gerçekleşir.

İmam Ebu Hanife: Daru'l-Harp'te riba gerçekleşmez.³⁴⁶

Serahsî *Mebûsût* ve Kâsânî *Bedâiu's-sanâi*'de, İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre, dârülharp'te müslüman ile gayri müslim arasında faiz gerçekleşmez.³⁴⁷

Buna delil olarak şu hadisi getirirler: “لا ربا بين المسلمين وبين دار الحرب”

“Dârülharp'te müslüman ile gayr-ı müslim arasında faiz gerçekleşmez.”³⁴⁸

³⁴² Gazzâlî, *Vasît*, II, 77; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 139.

³⁴³ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 75.

³⁴⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 77.

³⁴⁵ Serahsî, *Mebûsût*, XII, 122.

³⁴⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 77.

³⁴⁷ Serahsî, *Mebûsût*, XIV, 56; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, VII, 80.

Serahsî *Mebûsût* ve Kâsânî *Bedâiu's-sanâi'de*, İmam Ebu Yusuf'a göre, dârülharp'te müslüman ile gayri müslim arasında faiz gerçekleşir.³⁴⁹

Serahsî ve Kâsânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: İmam Ebu Hanife'ye ve İmam Şafî'ye göre, bir yığın buğday, gelişigüzel başka bir yığın buğdayla satılsa bu batıldır. Tartıları aynı olsa da batıldır.

İmam Züfer: Bu buğday yığınlarının tartıları eşit gelirse bu satış sahihtir.³⁵⁰

Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, buğdayın buğdayla götürü usulü satılması caiz değildir. Bütün ölçülüp tartılabilen mallar böyledir. Çünkü bunların satışlarında eşit olmaları şarttır. Fakat götürü usulüyle yapılan satış da bu eşitliği sağlamak imkânsızdır. Bunun için de caiz değildir. Hanefi İmamlara göre, bu yığınlar tartıldığında eşit oldukları anlaşılrsa da bu satış caiz değildir. İmam Züfer'e göre caizdir.³⁵¹

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Yaş hurma kuru hurma karşılığında, kuru hurmada yaş hurma karşılığında misli misline ve peşin satılamaz.

İmam Ebu Hanife: Yaş hurma kuru hurma karşılığında, kuru hurmada yaş hurma karşılığında misli misline ve peşin satılabilir.³⁵²

İmam Muhammed *Asl*, Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, İmam Ebu Hanife, taze hurmayla kuru hurmanın misli misline ve peşin satılmasına cevaz vermiştir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre bu caiz değildir.³⁵³

İmam Muhammed, Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

³⁴⁸ Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, IV, 53.

³⁴⁹ Serahsî, *Mebûsût*, XIV, 56; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VII, 80.

³⁵⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 78.

³⁵¹ Serahsî, *Mebûsût*, XII, 191.

³⁵² Gazzâlî, *Vasît*, II, 79; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 140.

³⁵³ Şeybânî, *el-Asl*, V, 58; Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 77; Serahsî, *Mebûsût*, XII, 184.

7- Vedia

Vedia, bir şahsın, kendi malını muhafaza etmesi için başkasına bırakmasıdır.³⁵⁴

Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Mûda' (malın muhafazasını üzerine alan), kimse bir özür olmadan vedfa (emanet bırakılan şey) ile yolculuğa çıkamaz. Yolculuk sırasında vedfa telef olursa tazmin etmesi gerekir.

İmam Ebu Hanife: Mûda' (malın muhafazasını üzerine alan), yol emin ise, taşıma zahmeti olsa bile vedfa (emanet bırakılan şey) ile yolculuğa çıkabilir.³⁵⁵

İmam Muhammed *Câmiu's-sağîr* ve *Serahsî Mabsût'ta*, İmam Ebu Hanife, emanet alan yolun durumu ne olursa olsun yolculuk esnasında malı yanında götürebilir.

İmam Ebu Yusuf, malın külfeti varsa emanet alan bununla yolculuğa çıkamaz. Çünkü böyle yaparsa malın taşıma külfetini mal sahibine yüklemiş olur. Böyle bir şeyde yapamaz. İmam Muhammed, mesafe yakınsa bu mal ile yolculuğa çıkabilir. Mesafe uzaksa bu malla yolculuğa çıkamaz.³⁵⁶

İmam Muhammed ve *Serahsî'nin* aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît'teki* nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Emanetçi emanet aldığı malı kullansa tazmin eder. Mesela, emanet elbiseyi giymesi, emanet bineğe binmesi veya emanet bırakılan parayı başka birisine emanet bırakması veya bir ihtiyacına harcaması gibi, bu kullanımlardan dolayı tazmin gerekir. Fakat elbiseyi vb. korumak için giyerse tazmin etmez.

İmam Ebu Hanife: Emanetçi emanet aldığı malı kullansa telef etmedikçe tazmin etmez.³⁵⁷

Serahsî Mabsût'ta, Hanefilere göre, emaneti alanın eli emaneti verenin eli konumundadır. Mal onun kullanması sonucu telef olursa malın değerini öder. Mal telef olmamışsa kullanımdan dolayı bir ücret vermez.³⁵⁸

³⁵⁴ Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, s. 263.

³⁵⁵ Gazzâlî, *Vasît*, III, 81.

³⁵⁶ Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 430; *Serahsî, Mabsût*, XI, 122

³⁵⁷ Gazzâlî, *Vasît*, III, 83; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 265.

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: İmam Ebu Hanife'ye göre, bir kimseye bir yüzük emanet bırakılsa o da bunu serçe parmağına taksa ve oradan düşse tazmin edilir. Ama başka bir parmağa takılsa tazmin edilmez.³⁵⁹

Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefilere göre, bir kimse kendisine emanet edilen bir yüzüğü serçe parmağına taksa ve bu düşse tazmin etmesi gerekir. Ama yüzüğü başka bir parmağına takarsa ve düşse tazmin etmesi gerekmez.³⁶⁰

- İmam Gazzâlî: Emanetçi, emin bir kimse ve emanete hıyanet eden biri olmasada vedânın zayi olması durumunda ödemesi gerekir.

İmam Ebu Hanife: Vedâ bir emanettir. Bu bakımdan emanetçi, emin bir kimse ve emanete hıyanet eden biri değilse, vedânın zayi olması durumunda ödemesi gerekmez.³⁶¹

Serahsî *Mebûsût*'ta, Emanet bırakılan bir kimse bunu koruma altına alır fakat yanında telef olursa bu emanetin bedelini ödemez.³⁶²

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: İmam Ebu Hanife'ye göre, emaneti alan, emaneti mal sahibinin vekiline verdiğini iddia etse, vekilde inkâr etse söz emanet alan kişinin sözüdür. Mal sahibinin onu tasdik etmesi gerekir. Çünkü vekil malikin konumundadır.³⁶³

Serahsî *Mebûsût*'ta, mal sahibi, emaneti alana bunu başka birine vermesini emretse o da verdiğini söylese o da inkâr etse mal sahibi de malı emanet alana sen bunu teslim etmedin derse yemin etmesi şartıyla emanet alanın sözüne itibar edilir.³⁶⁴

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

³⁵⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 116.

³⁵⁹ Gazzâlî, *Vasît*, III, 84.

³⁶⁰ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 14.

³⁶¹ Gazzâlî, *Vasît*, III, 86; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 265.

³⁶² Serahsî, *Mebûsût*, XI, 109.

³⁶³ Gazzâlî, *Vasît*, III, 87.

³⁶⁴ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 121.

• İmam Gazzâlî: İmam Ebu Hanife'ye ait görüşü şöyle ifade ediyor. İki kişi bir başkasının yanında bulunan emanet bir malın kendilerine ait olduğunu iddia etseler emanet alan her ikisi için yemin eder.³⁶⁵

Serahsî *Mebûsât*'ta, Hanefilere göre, bir kimsenin yanında emanet olarak bulunan bir mal için iki kişi hak iddiasında bulursa, emanet alan kişide bunun ikinizden birine ait olduğunu hatırlıyorum. Fakat hanginize ait olduğunu hatırlamıyorum derse, bu durumda iki kişi için ona yemin ettirilir. Yeminden kaçınırsa, emaneti o iki kişiye kalır. Emanet alan kimse, o iki kişinin her birine malın yarısını borçlanır.³⁶⁶

8- Cu'âle

Cu'âle; Ödül koymak, mükafaat vaat etmek. Meselâ “çalınan bir arabayı bulup getirene şu kadar ödül vardır” demek gibidir.³⁶⁷

Tesbiti Yapılamayan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Kendisiyle anlaşma yapılan kişi, istenen şeyi anlaşma yapılmadan önce getirirse bu bağış hükmündedir, ona ödül yoktur.

İmam Ebu Hanife: Bu bağış hükmünde değildir, ödül verilmesi gerekir.³⁶⁸

II- HAKSIZ FİLLER

A- TANIM

İslâm hukukunda haksız fiiller tek bir başlık altında toplanmamıştır. Şahsa yönelik haksız fiiller ceza hukukunda işlenmiştir. Mala yönelik haksız fiiller de borçlar hukuku bölümünde işlenmektedir. Bizde bu bölümde muamelâtla alakalı haksız fiilleri işleyeceğiz.

B- ÇEŞİTLERİ

1- Gasp

Gasp, dokunulmazlığı olan mütekavvim bir malı sahibinin veya yetkili bir makamın izni olmaksızın açıkça ve zorla almaktır.³⁶⁹

³⁶⁵ Gazzâlî, *Vasît*, III, 88.

³⁶⁶ Serahsî, *Mebûsât*, XI, 131.

³⁶⁷ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 79.

³⁶⁸ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 226.

Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Bir kimse bir hayvanı gasp etse ve hayvan doğursa, yavru da onun yanındayken telef olursa bu durumda hayvanı ve yavrusunu tazmin eder.

İmam Ebu Hanife: Bu hayvanın yavrusu gasıbın elinde emanet hükmündedir. Kasıtsız olarak yavru telef edilirse tazmin edilmez.³⁷⁰

Serahsî *Mebûsût* ve Semerkandî *Tuhfetu'l-fukaha*'da, gasbedilen malda bitişik veya ayrık olarak meydana gelen fazlalıklar gasıba emanettirler.³⁷¹

• İmam Ebu Hanife: At ve ineğin gözünde meydana gelen kusurlarda, hayvanın değerinin dörtte biri tazmin edilir.³⁷²

Mevsilî *Muhtar*'da Ebu Hanife'ye göre, bir kimse gasbettiği atın veya merkebin gözünü çıkarırsa, bu hayvanın kıymetinin dörtte birini ödemesi gerekir. İşte çalıştırılan sığır ve develer için de bu hüküm geçerlidir. İşte çalıştırılmayan hayvanlarda ise, gâsıb meydana gelen değer eksikliğini öder.³⁷³

Mevsilî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz

• İmam Gazzâlî: Gasp edilen köle kaçarsa, gasbedenden kıymeti talep edilir. Gasp eden onu bulduğu zaman, bedelini ödediği için onu mülk edinemez.

İmam Ebu Hanife: Gasp edenden kölenin kıymeti tazmin edilir ve köle gasp eden kişinin olur.³⁷⁴

Tahâvî *Muhtasar*'ında, gasıp kaçan kölenin kıymetini köle sahibine ödemişse, köle geri geldiği zaman gasıp ona sahip olur.³⁷⁵

Tahâvî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

³⁶⁹ Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 406.

³⁷⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 227.

³⁷¹ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 54-55; Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, III, 127.

³⁷² Gazzâlî, *Vasît*, II, 229.

³⁷³ Mevsilî, *el-Muhtar*, III, 78-79.

³⁷⁴ Gazzâlî, *Vasît*, II, 232; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 200.

³⁷⁵ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 118.

• İmam Gazzâlî: Bir kimse gasp ettiği bir gömleğin bir ucunu telef etse, telef ettiği ucun kıymetini tazmin eder. Gasıp kestiği bu parçaya da sahip olamaz.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse gasp ettiği bir gömleğin bir ucunu telef etse, telef ettiği gömleği kendine alır. Gömleğin değerini, malını gasbettiği kişiye öder.³⁷⁶

Tahâvî *Muhtasar* ve Serahsî *Mebûsût'ta*, Hanefilere göre, kim bir gömleği, büyük ölçüde menfaatini zedeleyecek derecede yırtsa, bu durumda gömleği alır. Gömlek sahibine kıymetini öder. Şayet küçük bir yırtıksa, mülk sahibi ister meydana gelen zararı tazmin eder. İsterse de malı gasıba bırakır ve malın kıymetini tazmin ettirir.³⁷⁷

Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Bir kimse gasp ettiği malda ziyadelik yaparsa, mesela buğday gasbedip un yapsa veya kumaş gasbedip ondan elbise yapsa bunlar onun mülkü olmaz.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse gasp ettiği malda ziyadelik yaparsa, mesela buğday gasbedip un yapsa veya kumaş gasbedip ondan elbise yapsa bunlar onun mülkü olur. Mal sahibinin bir hakkı kalmaz.³⁷⁸

Serahsî *Mebûsût* ve Kâsânî *Bedâiu'-sanâi'*'de, Hanefilere göre, gasbedilen bir mal gasıbın elinde, büyük ölçüde menfaati gidecek derecede değişime uğrarsa, bu durumda bu gasıbın olur. Gasıp da malın kıymetini öder. Mesela bir kimse buğday gasbedip un yapsa veya bir koyun gasbedip onu kesip pişirirse bu durumda bu gasıbın olur ve gasıp bunların kıymetlerini öder.³⁷⁹

Serahsî ve Kâsânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Gasp edilen bir cariye'nin doğurması sonucunda değerinde meydana gelen eksiklik, doğurduğu çocuğun değeriyle zoraki telafi edilmez.

³⁷⁶ Gazzâlî, *Vasît*, II, 234; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 201.

³⁷⁷ Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 119; Serahsî, *Mebûsût*, XI, 86.

³⁷⁸ Gazzâlî, *Vasît*, II, 237; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 202.

³⁷⁹ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 86-87; Kâsânî, *Bedâiu'-sanâi'*, X, 46-47.

İmam Ebu Hanife: Gasp edilen bir cariye'nin doğurması sonucunda değerinde meydana gelen eksiklik, doğurduğu çocuğun değeriyle zoraki telafi edilir.³⁸⁰

Serahsî *Mebûsât ve Kâsânî Bedâiu'-sanâi'* de, Hanefilere göre, cariye'yi gasbeden kimse doğumdan dolayı oluşan değer eksikliğini çocukla karşılayabiliyorsa, böyle karşılar.

İmam Züfer'e göre ise, çocuğun değeri bunu karşılamıyorsa gasbedenin doğumdan dolayı oluşan eksikliği ödemesi lazımdır.³⁸¹

Serahsî ve Kâsânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît ve Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz

- İmam Gazzâlî: Bir kimse şarap gasbedip bunu sirkeye dönüştürürse veya gasbettiği deriyi tabaklarsa bunlar onun mülküne geçmez.

İmam Ebu Hanife: Bir kimse şarap gasbedip bunu sirkeye dönüştürürse veya gasbettiği deriyi tabaklarsa, bunlar kendisinin olur.³⁸²

Serahsî *Mebûsât'ta*, Hanefilere göre, bir kimse şarabı gasbedip, sirkeye dönüştürürse, şarabın sahibi bunu geri alabilir. Bir kimse ölü bir hayvanın derisini gasbedip tabaklarsa iki durum vardır.

a- Bir kimse böyle bir deriyi atsa başka biride bunu alsın ve bunu tabaklarsa ona sahip olur ve sahibi alamaz.

b- Deriyi gasbeden kişi onu toprak ve güneşten yararlanarak tabaklarsa derinin sahibi bunu geri alabilir. Bunun karşılığında herhangi bir ücret ödemez.³⁸³

Kasani kıymeti tazmin eder kendisinin olur.³⁸⁴

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

- İmam Gazzâlî: Bir kimse sace (tik) ağacını gasbedip bunu binasının yapımında kullanırsa ona malik olmuş olmaz. O tekrar mal sahibine iade edilir.

³⁸⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 243; Gazzâlî, *Vecîz*, s. 204.

³⁸¹ Serahsî, *Mebûsât*, XI, 58; Kâsânî, *Bedâiu'-s-sanâi'*, IX, 54.

³⁸² Gazzâlî, *Vecîz*, s. 202.

³⁸³ Serahsî, *Mebûsât*, XI, 96.

³⁸⁴ Kâsânî, *Bedâiu'-s-sanâi'*, IX, 25-26.

İmam Ebu Hanife: Bunu binada kullandıysa artık mülk sahibi sace ağacını geri alamaz.³⁸⁵

Serahsî *Mebûsût* ve Kâsânî *Bedâiu'-sanâi'*de, Hanefilere göre, bir kimse bir ağacı gasbederek binasının yapımında kullansa, bunların sahibi binayı yıkıp bu ağacı alamaz. Gasbeden bunların değerini öder. İmam Züfer'e göre ise malın sahibi geri alabilir.³⁸⁶

Serahsî ve Kâsânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Bir köle veya hayvan gasp veya telef durumunda, tüm kıymetiyle tazmin edilir. Diyet miktarının üzerinde bir değeri olsada tazmin edilir.

İmam Ebu Hanife: Bu konuda muhalefet etmiştir.³⁸⁷

Serahsî *Mebûsût*'ta hür kimselerde bile öldürme durumlarında diyet miktarının üzerine çıkılmadığına göre kölelerde böyle bir şey hiç mümkün değildir.³⁸⁸

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz

2- İtlaf

İtlaf, doğrudan veya dolaylı bir fiille başkasına ait bir mala zarar vermek, onu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaktır.³⁸⁹

Nisbeti İsbetli Olan Görüşler

• İmam Gazzâlî: Bir kimse kuşun kafesini açar açmaz kuş uçup giderse, kafesi açan onu tazmin eder. Eğer kafesi açtıktan sonra kuş uçmaz belli bir müddet geçtikten sonra kaçarsa bu durumda tazmin etmez. Çünkü aradan müddet geçtikten sonra hayvan tercihine bırakılmıştır.

İmam Ebu Hanife: Her iki durumda da kuşun kaçmasından dolayı değerini tazmin etmez.³⁹⁰

³⁸⁵ Gazzâlî, *Vecîz*, s. 203.

³⁸⁶ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 93; Kâsânî, *Bedâiu'-s-sanâi'*, X, 31.

³⁸⁷ Gazzâlî, *Vasît*, II, 229.

³⁸⁸ Serahsî, *Mebûsût*, XXVII, 52.

³⁸⁹ Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 408.

³⁹⁰ Gazzâlî, *Vasît*, II, 226.

Serahsî *Mebûsût* ve Kâsânî *Bedâiu'-sanâi'*de, İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'a göre, bir kimse kafesin kapısını açsa kuş kaçsa veya ahırın kapısını açsa hayvan kaçsa bu durumda onu tazmin etmez.

İmam Muhammed ise, böyle bir duruma sebep olan kimse bunları tazmin etmesi lazımdır. Çünkü o kafesi açmakla kuşun gitmesi önündeki engeli kaldırmış demektir.³⁹¹

Serahsî ve Kâsânî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: İçkinin telef edilmesi durumunda ister müslümana ister zimmîye ait olsun tazmin edilmez.

İmam Ebu Hanife: Telef edilen içki müslümana aitse tazmin edilmez. Ama zimmîye aitse tazmin edilir.³⁹²

Tahâvî *Muhtasar* ve Semerkandî *Tuhfetu'l-fukaha'*da Hanefilere göre, bir müslüman başka bir müslümana ait içki veya domuzu telef ederse tazmin etmez. Ama bir müslüman, bir zimmîye ait içki ve domuzu telef ederse kendilerini değil kıymetlerini tazmin eder.³⁹³

Tahâvî ve Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît*'teki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

• İmam Gazzâlî: Mal kabz edilmeden başkasınca telef edilirse akit fesh olur.

İmam Ebu Hanife: Mal kabz edilmeden bir yabancı tarafından telef edilirse akit fesh olmaz.

Serahsî *Mebûsût*'ta, Hanefilere göre, müşteri malı kabz etmeden başkasınca telef edilirse, bu durumda akdi devam ettirir. Satıcının ücretini tam öder. Ücretin yarısını telef edenden alır.

Serahsî'nin aktardığı bu bilgi esas alındığı takdirde, *Vasît* ve *Vecîz*'deki nisbetin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

³⁹¹ Serahsî, *Mebûsût*, XI, 14; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, IX, 73.

³⁹² Gazzâlî, *Vasît*, II, 229.

³⁹³ Tahâvî, *el-Muhtasar*, 119; Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha'*, III, 137. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, X, 18.

SONUÇ

“İmam Gazzâlî'nin Furû-1 Fıkıh Eserlerinde Eşya ve Borçlar Hukuku ile İlgili Hanefilere Nisbet Edilen Görüşlerin Tahkiki” adlı çalışmamızda şu neticeye vardık.

Gazzâlî'nin Furû-1 Fıkıh eserlerinden *Vasît* ve *Vecîz*'de eşya ve borçlar hukuku kapsamına girebilecek konularla ilgili 168 görüş tesbit ettik. Bunların 61'i eşya hukuku ve 107 tanesi de borçlar hukukuyla ilgilidir.

Vasît ve *Vecîz*'deki 168 görüşün, nisbeti isabetli olanlar, hatalı olanlar ve tesbit edilemeyenlerin sayılarını ve yüzdeliğini şöyle tabloştırdık.

Bölüm Adı	Toplam Nispet	İsabetli	Hatalı	Tespit Edilemeyen	İsabet Oranı *	Hata Oranı *	Tespit Edilemeyenlerin Oranı *
Eşya Hukuku	61	57	3	1	% 93	% 5	% 2
Borçlar Hukuku	107	97	6	4	% 91	% 6	% 3
TOPLAM	168	154	9	5	% 92	% 5	% 3

* Oranlardaki değerlere yuvarlama işlemi yapılmıştır.

Vasî ve *Vecîz*'de ortak olarak geçen görüşlerin, nisbeti isabetli olanlar, hatalı olanlar ve tesbit edilemeyenlerin sayılarını ve yüzdeliğini şöyle tabloştırdık.

Bölüm Adı	Toplam Nispet	İsabetli	Hatalı	Tespit Edilemeyen	İsabet Oranı *	Hata Oranı *	Tespit Edilemeyenlerin Oranı *
Eşya Hukuku	21	19	2	0	% 90	% 10	% 0
Borçlar Hukuku	44	42	1	1	% 96	% 2	% 2
TOPLAM	65	61	3	1	% 93	% 6	% 1

Sadece *Vasî*'te geçen görüşlerin, nisbeti isabetli olanlar, hatalı olanlar ve tesbit edilemeyenlerin sayılarını ve yüzdeliğini şöyle tabloştırdık

Bölüm Adı	Toplam Nispet	İsabetli	Hatalı	Tespit Edilemeyen	İsabet Oranı *	Hata Oranı *	Tespit Edilemeyenlerin Oranı *
Eşya Hukuku	13	11	1	1	% 84	% 8	% 8
Borçlar Hukuku	28	25	1	2	% 89	% 4	% 7
TOPLAM	41	36	2	3	% 86	% 6	% 8

* Oranlardaki değerlere yuvarlama işlemi yapılmıştır.

Sadece *Veciz*'de geçen görüşlerin, nisbeti isabetli olanlar, hatalı olanlar ve tespit edilemeyenlerin sayılarını ve yüzdeliğini şöyle tabloştırdık.

Bölüm Adı	Toplam Nispet	İsabetli	Hatalı	Tespit Edilemeyen	İsabet Oranı *	Hata Oranı *	Tespit Edilemeyenlerin *
Eşya Hukuku	27	27	0	0	% 100	% 0	% 0
Borçlar Hukuku	35	30	4	1	% 85	% 11	% 4
TOPLAM	62	57	4	1	% 92	% 6	% 2

Görüşlerin tesbitinden sonra tahkik yaparken en çok kullandığımız Hanefi kaynakların isimleri ve bu kaynaklarda tesbit ettiğimiz görüşlerin adedini de şu şekilde tabloştırdık.

Bölüm Adı	Asl ve Câmiu's-sağir	Muhtasaru't-Tahâvî	Muhtasaru'l-Kudûrî	Mabsût	Tuhfetü'l-Fukahâ	Bedâiu's-sanâi'	Hidaye	Muhtar
Eşya Hukuku	3	12	4	45	2	3	3	4
Borçlar Hukuku	20	30	19	73	4	12	2	10
TOPLAM	23	42	23	118	6	15	5	14

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere görüşlerin tahkikini yaparken en çok istifade ettiğimiz kaynak Hanefilerin en kapsamlı kaynağı olan Serahsî'nin *Mabsût*'u olmuştur. Daha sonra da diğer Hanefi kaynaklarını kullanmaya çalıştık.

* Oranlardaki değerlere yuvarlama işlemi yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

APAYDIN, Yunus, “Bir İslâm Hukukçusu Olarak Gazâlî”, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, *Ebu Hamid Muhammed el-Gazâlî*, Yayın No.7, Kayseri 1988.

AYDIN, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999.

ÇAĞRICI, Mustafa, “Gazzâlî”, DİA, İstanbul 1996, XIII, 489-505.

ÇALIŞ, Halit, *İslâm Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, Konya 2004.

CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (v. 816/1413), *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Beyrut 1983.

ÇEKER, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, Konya 1999.

—————, *Fıkıh Dersleri 1*, İstanbul 1999.

DÂREKUTNÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer (v. 385/995), *es-Sünen*, I-IV, tahkik: Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî, Dâru'l-mehâsin, Kahire thz.

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *es-Sünen*, I-IV, İstanbul 1981.

ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2010.

GAZZÂLÎ, Ebû Hamid Hucetü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), *el-Munkuzu min-ed-Dalâl*, Ankara 1960.

—————, *el-Mustasfâ fî İlmi'l-usûl*, I-II, Bulak 1322.

—————, *el-Vasît fî'l-Mezheb*, I-IV, tahkik: Ebî Amru'l-Huseyn b. Ömer b. Abdi'r-Rahîm, Dâru'l-Kütüb, Beyrut 2001.

—————, *el-Vecîz fî Fikhî Mezhebî'l-İmam eş-Şafîî*, tahkik ve ta'lik: Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kütüb, Beyrut 2004.

İBN MÂCE, Ebu Abdilleh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v. 273/886), *es-Sünen*, I-II, İstanbul 1981.

KARÂFÎ, Ebu'l-Abbas Ahmed b. İdris (v. 684/1285), *el-Furûk*, I-IV, tahkik: Halil el-Mansûr, Beyrut 1998.

KARAMAN, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku Hukuku*, I-III, İstanbul 2009.

KARLIĞA, Bekir, “*Gazzâlî*”, *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 518-530.

KÂSÂNÎ, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed (v. 587/1191), *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, I-X, Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2003.

KUDÛRÎ, Ebü'l-Hasen el-Bağdâdî (v. 428/1037), *el-Muhtasar (el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb* ile birlikte), nşr ve thk: Mahmud Emin en-Nevâvî, Mektebetü'l-İmiyye Beyrut.

MERĠNÂNÎ, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir (v. 593/1197), *el-Hidâye şerh Bidâyeti'l-mübtedî*, I-IV, ta'lik: Muhammed Adnan Dervîş, Dâru'l-erkâm, Beyrut, tsz.

MEVSİLÎ, Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd (v. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr (el-Muhtâr li'l-fetvâ* ile birlikte), 1 mücellede I-V, ta'lik: Halid Abdurrahman, Dâru'l-Ma'rifeh 2004.

SENHÛRÎ, Abdürrezzâk Ahmed (v. 1971), *Mesâdiru'l-hak fî'l-Fıkhi'l-İslâmî dirâse mukârene bi'l-Fıkhi'l-Garbî*, I-VI, Dâru'l-fikr Beyrut.

SEMERKANDÎ, Alaaddin (v. 539), *Tuhfetü'l-Fukahâ*, I-III, tahkik: Muhammed Zekî Abdi'l-ber, Dımışk.

SERAHSÎ, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ahmed (v. 483/1090), *Mebûsât*, 10 mücellede I-XXX, Çağrı Yayınları, İstanbul 1983.

ŞEYBÂNÎ, Muhammed b. el-Hasen (v. 189/805), *el-Câmiu's-sağîr (en-Nâfiu'l-kebîr* ile birlikte), İdâratü'l-Kur'ân ve'l-ulûmi'l-İslâmiyye, Karatşi 1990.

—————, *Kitâbü'l-Asl*, tashih ve ta'lik: Ebu'l-Vefâ el-Efgânî, I-V, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1990.

SÜBKÎ, Ebu Nasr Abdulvehhâb b. Ali, Tacuddîn (v.), *Tabakatu's-Şafîyyeti'l-Kübrâ*, I-VI, Mısır 1968.

TAHÂVÎ, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed (v. 321/933), *el-Muhtasar*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî, Dâru İhyâi'l-ulûm, Beyrut 1986.

ZERKÂ, Mustafa Ahmed (v. 1999) *el-Medhalü'l-fikhiyyü'l-İslâmî fî sevbihi'l-cedîd*, I-III, Beyrut 1968.

ZEYLAÎ, Cemâluddîn Abdullah b. Yusuf (v. 762/1360), *Nasbu'r-râye fî tahrîc-i ehâdisi'l-Hidâye*, I-IV, Beyrut 1987.